

המבנה האטומי-אקסיומטי של הלשון

מושגי היסוד

כל בניין העד של הלשון העברית, של אחיותיה ממשפחת שם ואולי גם של שאר לשונות המערב, מורכב משבעה עיקרים או מושגי יסוד, ואלה הם:

מושג היסוד של	אותיות הסימון
1. ההתעבות וההתעופפות: בא, עף, אב, עב	ב ו פ ף
2. ההגעה, ההוקעה, החיות, האנוכיות, ההתגאות, ההתהוות והנוכחות: גע, עג, אך, הק, אח	ג ה ח כ ך ק
3. היציאה, הדאיה, ההעזה, הטייה, ההתנשאות, ההתעודדות והישות: עז, זע, עד, אט, עט, אץ, אש, עש	ז ט י ס צ ץ ש ת
4. העמעום: עם	ם
5. ההתעלות: על	ל
6. האון וההתנאות: גע, נא	ג ן
7. הערבנות וההתערות: ער, רע	ר

האותיות א, ע, אינן מייצגות עוד כל מובן, ולא נשאר להן אלא תפקיד קולי או צורני בלבד. ייתכן שהאות ע ממלאת את מקומה של האות צ, שנאלם מבטאה, ואשר לה היא דומה בצורתה.

מושג ההתעבות עב, המופיע גם בצורות בא, עף, אב, מסומן באותיות ב ו פ ף. מציאותן בשרש הלשוני מורה על השתתפותו של מושג היסוד הזה בהרכבת מובנו של השרש. ממושג ההתעבות עב התהוו: עבה, עיפה, עינה (כלומר עיפה), העיב, בעה, פעה, פפע, אפה (כלומר עיפה הבצק ללחם), איבה (כלומר העבה של איום), אנה (כלומר עיבוי הרצון), יופי (כלומר הופעת האברים ועיבויים), אב, בן, בת, בועה, פועה, אבעבועה, אב, אביב (כלומר זמן בוא התבואה והתעבותה), ביב, פיף, אוב (כלומר מין כלי עיפה), עוף, אף, פה, פאה, עפעף, בבה (כלומר בועת העין), בבואה, וו, אופי (כלומר עובי של תכונות), שם העיר היפה יפו, המופיעה על מעבה אדמה לחוף הים הגדול, וגם שמות החרים נוב ונבו, (כלומר ענבי העפר והאבן הנובעים מבטן האדמה והמעובים בנופם העיני והנאנה).

מושג ההתגאות עג, המופיע גם בצורות גע, אך, אח, מסומן באותיות ג ה ח כ ך ק. מציאותן בשרש הלשוני מורה על השתתפותו של מושג היסוד הזה בהרכבת מובנו של השרש. ממושג ההתגאות עג התהוו: גאה, קאה, געה, געגע, קעקע, אנה, הכה, הגה (כלומר הכה בלשונו והקיא דברים או הוקיע דברים בדעתו), פי (כלומר עוגת בשר מכאיבה), קיק (כלומר שיח ענק-ענק), את, אות, אחו, קוע, פות, פית, חוג (כלומר אחיזי גואה), גיחה, גג, כעך, חכה, אגג, עינה, עינה, מצינה, עינה, עכו (כלומר העיר הגואה על עוגת חוג אדמתה), גיא, גיחה, גחך, כאה, חכך, חקק, חת, חוח, חך, חיק, כהה, קהה, גהה (כלומר גח כוחו בחוג חיקו).

מושג ההתנשאות עז, המופיע גם בצורות זע, עד, אט, עט, אץ, אש, עש, מסומן על ידי האותיות ז ט י ס צ ץ ש ת. מציאותן בשרש הלשוני מורה על השתתפותו של מושג היסוד הזה בהרכבת מובנו של השרש. ממושג ההתנשאות עז התהוו שמות בעלי החיים או צאצאי החי הצועים והשועים על פני האדמה: איה, דאה, דיה, דישון, יתוש, עז, עיט, סוס, סיס, איש, עש, עיש, עתוד, צי, צאן, שנה, תאו, אתון (כלומר הבהמה האדונית האיתנה), תיש, ובוה הוא מתאים לשרש היווני ζεω שבזואולוגיה.

ממושג זה התהוו גם שמות אברי הגוף הצצים: שן, אוזן, יד, דד, שד, עטין, עין, אישון, אצבע, צדע, שת. וכן שמות הציצים והניצנים: עץ, זיו, ציץ, עציץ, עסיס, סד, יתד, שוט, דשא, נטע, סנה, תאנה, שטיה, צאל, וית, שית, תות, אטד, דודא, עדש, שעועית.

וכן שמות מספרי ערך השפע והעיוז: שתיים (שנים), שלוש, חמש, שש, שבע, שמונה, תשע. וכן שמות תופעות הבערה: הצתה (כלומר הוצאת אש והסתתה), אד (כלומר ההבל הדואה), אוד, אש (כלומר אץ אצה, צצה ויוצאת בלהבותיה).

וכן שמות תופעות ההתאוששות והעידוד: ידע, ישע, עזו, אטט, אשש, ישש, אדש, יאש, סעד, צעד, שעט, אסא, שוע, דוד, עדו, ששון, דיצה, ודון. כמו-כן: עשה (כלומר האיץ, העיז והוציא לאור ותוצאת העשייה: יש, המתאים לשרש האנגלי is), אות (כלומר מעשה של שינוי שהוא סימן או ציון להורות ולהודיע על דבר), און (כלומר אין לצאת ולצוץ), אנה (כלומר הצועה בעיוז), זו, זו, עת (כלומר אץ צצה), עט (כלומר עץ או ציץ), אנת (כלומר עץ), עד, וד (כלומר בעל עזו ועידוד), עד, עוד, צד (כלומר קצה צץ ודואה), אוץ, אות, איד, אסון (כלומר עשון עשוי של דבר רע), שואה (כלומר צואה עזה, צצה, סועה ומסיטה הכל), אשר, אשש, אתא, אתה, אתת, דאה, דדה, דוד (כלומר כלי מאושש ומעודד שהתבשיל עומד בסודו), דוץ, דוש, דשדש,

דת, זוד, זוו, מזווה (כלומר יד או צד הדלת הצץ), זוט, זוע, זיד, זעה, זעזע, טאטא (כלומר מעשה ציצים ותותים), טוס, טוש, טיט, טעה, טשטש, ידד, ידה, יוע, יסד, יעד, יעז, יעט, יעץ, יצא, יצע, יצת, ישט, יתד, הנה, הטה, הסיע, השיא, השה, התיו, התיש, סאה, סאסא, סוד, סוד, סוט, הסית (כלומר הויד להסיט את הדעת ולהשתית בה מחשבות תועה), סטה, סיד, סיס, סיעה, סעה, סתת, צקה, עדי, עוד, עוד, עוז, עוט, עוץ, עוש, עות, עדה, עזו, עטה, עטש, עיט, עסה, עסס, עצד, עצה, עצץ, עש, עשש, עשת, עתד, עתת, צאה, צדד, צדה, צדע, צוד, מצודה, צות, צטט, ציה, ציץ, צית, צעד, צעה, צעצע, צתת, שד, שקה, שדר, שוט, שוטש, שטה, שיר, שיש, שאה, שאט, שדר (כלומר צדד והשית שלל), שוד, שוט, שוע, שטה, שיא, שיש (כלומר מין אבן עסיסית), שית, שסה, שסס, שעסע, שעה, שעט, שעזע, שעשע, ששא, ששה, שתה, שתת, תאה, תא, תאו, תזו, תיש, תסס, תעד, תעה, תעתע, תשע, תשש.

מושג ההתעלות על מסומן על ידי האות ל. מציאותה בשרש הלשוני מורה על השתתפותו של מושג היסוד הזה בהרכבת מובנו של השרש. ממושג היסוד על התהוו: לו, לא (כלומר עלייה לשם הסרה או התרחקות), אלו, עלה, לאה, לעע, לוע, לול, לולאה, ליל (כלומר זמן לאות החושך והתעלותו על פני הארץ), עלילה (כלומר עניין של מעלות), עלה, עלה (כלומר עולה), עלי, אל, איל, אייל, אול, עיל, עול, עולל, אלון, אלה.

מושג העמעום עם מסומן על ידי האות מ. מציאותה בשרש הלשוני מורה על השתתפותו של מושג היסוד הזה בהרכבת מובנו של השרש. ממושג היסוד עם התהוו: אם (כלומר תנאי התאמת האפשרויות), אם, אומה, אימה, ים (כלומר אגם המים העצום הזועם במקום שימתו), יום (כלומר ים האור והחום הצנום הקם בין הלילות), מאה, מום (כלומר פגם עמום בגוף), נום, נעם, מעי, מו, מים, מנה (כלומר חלק מנוע מאותו המין), מינוי (כלומר צירוף אל בני המין), ממון (כלומר מאות של מעות מנייות, מנועות וטמונות).

מושג ההתנאות נע מסומן על ידי האות נ. מציאותה בשרש הלשוני מורה על השתתפותו של מושג היסוד הזה בהרכבת מובנו של השרש. ממושג היסוד נע התהוו: נא, און, תנועה, אונה, נן, אנן, ענן, נין, נון, מענית, ענה (כלומר אינה דאגות או אינה דברים).

מושג ההתערעות ער המופיע גם בצורה של רע, מסומן על ידי האות ר. מציאותה בשרש הלשוני מורה על השתתפותו של מושג היסוד הזה בהרכבת מובנו של השרש. ממושג ההתערעות ער התהוו: ראיה (כלומר ערעור האטימות), ארה, רעה (כלומר נער בשדה עם שאר מרעיו), רעע, עיר, עיר, ריר, מערה, ערוי, ערירי, רעי, רע, רעות (כלומר מערכת יחסים ערה ורצונית של אנשים משובחרים), יראה (כלומר ערעור הביטחון העצמי), רע, רעה (כלומר הרועה עם דודה בשדות החיים), תרועה, אור, אור, עור, יריעה, יער, אורן (כלומר מין תוך רענן).

מושג היסוד ער שכיח באברי הגוף המעוררים ורבי הפרקים(היא-עף-ער-גז-עם): בשר, שער, ראש, עורף, עורק, צוואר, זרע, זרת, טבור, עור, רגל, ירך, ברך, גרון, גרגרת, מרפק, מוראה, קיבורת, קרביים, קרסול, רחם, רקמה, שריר. הופעתו של מושג היסוד ער בשרש מורה תמיד על פירוק והפרדה, או על צירוף והרכבה.

שבעת מושגי היסוד האלו צורפו על ידי האדם הנבון והחושב בתהליך מתמשך של אבולוציה לשונית לשרשים דו-מושגיים ולשרשים רב מושגיים, מערכת שהתפתחה והסתעפה בטבעיות ובאופן הדרגתי ותכליתי לשבטים ולמשפחות של שרשים מוסחי מובן, אך קרובי עניין, בעזרת שינויים קלים בהרכב השרש ותוך שימוש בהגייה שונה של אותו מושג היסוד לשם הרחבת הלשון ולשם השלמתה.

תואר האות העברית

אותיות הכתב העברי המרובע המכונות אשוריות, בנייות מיתדות קצרות וישרות בדומה לכתב הבבלי שהיה נטבע בלחיצת יתד על לוח חומר רך. הן פשוטות בתכלית הפשוטות, ובכך הן עושות את הכתיבה ואת הקריאה שוות לכל נפש. רובן מורכבות מקו אופקי, קו אנכי, זווית ישרה וצומת. אין באות העברית יותר מצומת אחד למעט האות א שהיא בעלת שני צמתים. אין גם הצטלבות של קווים (כלומר גבים של קטעים עוקבים) באות העברית, ומספר הקרניים היוצאות מצומת אחד הוא לעולם שלוש. אותיות המסמנות מושג יסוד אחד קרובות מאד בצורתן, אך העין המורגלת בהן לא תטעה בקריאתן. כאלו הן ששת האותיות ג ה ח כ ק המורות על מושג היסוד גז-הך. האות כ היא ח מוטה על צדה, האות ך היא כ עם רגל פשוטה כלפי מטה, האות ה היא ח עם רגל שמאל מנותקת בשורשה, האות ג היא ה עם רגל שמאל נשענת על רגל ימין, והאות ק היא ה עם רגל שמאל ארוכה יותר בדומה לאות הסופית ך. האותיות ג, נ, כשהן כתובות נכון, הן נבדלות זו מזו בבירור. גם האותיות ד ו ז ו ט י צ ן ש ת המורות על מושג היסוד זע, דומות. האותיות ד ו אינן(אין-הן) נבדלות זו מזו, אלא בגגן שבאות ז הוא קצר יותר והוא גם סימטרי ביחס לצומת, ואילו באות ד הוא נמשך מעט שמאלה. האות ט היא מעין ז עם רגל כפופה כלפי מעלה, כעין האות ך הלטינית. האות ס היא ט סגורה, והאותיות ע צ ן הן האות ז עם זרועות מורמות, כעין האות Y הלטינית. אין הבדל לענייננו בין אותיות התווך לבין האותיות הסופיות. בכתיבת ספר התורה נשמרו מסורות כתיבה שונות של מנצפ"ך, הנכתבות כפופות בתוך המילה וישרות בסופה.

אין בשרש העברי הכתוב שיטת הוראה של מציאות מורכבת מתיאורי צורה, אם כי ייתכן שתואר האות העברית הוא הפשטה גמורה של איזה שהוא ציור גשמי. אין זו אלא אחיות עיניים לראות את שם הבהמה המור כמורכב מן האות ה, המתארת את רגליו האחוריות, מן האות ס, המתארת את גופו על בטנו ומן האות ר, המתארת את רגליו הקדמיות, ועליהן ראשו המוטה קדימה. כך גם בשמות כעלי החיים גמל ונמר. כמו כן, האות ש בשם הבהמה שור אינה(אין-היא) באה לתאר את תועפות קרניו המשוונות. שמו של השור מורה כי הוא שורה במרעה עם רעיו בעדרים עשירי שארים. כך גם במילה שמש, שבה האות ש איננה

מתארת את קרניה של החמה העצומה והעסיסית, והאות (מ) אינה מתארת את גופה העמום. כך גם במילה שש, שאין לנו לראותה כמתארת צירוף של שישה קטעים, שלושה ועוד שלושה.

מעניינת היא ההשוואה בין הכתב היווני הרהוט או הקטן, שהיבא ליוון מארץ קדם (ועל כן "האקדמיה" כמקום לימוד תורת התורות הזו), לבין הכתב העברי. נראה כי אותיות הכתב היווני הוזה, חלקן כתב יתדות כמו α, π, τ, χ , וחלקן כתב לולאות, המאפשר את השגת רישום האות במשיכת קנה אחת מבלי להרים את העט מן הלוח. כך למשל באות β , המתאימה לאות ב שלנו. שתי הקרניים האופקיות של האות שלנו הפכו בהולכת העט ובהחזרתו לשתי לולאות בטנוניות, והאות גם הפכה את פניה עם היפוך כיוון הכתיבה. נראה שגם לאות ρ לולאה בעבור הקטע האופקי של האות ר שלנו, ושהאות ζ היא האות ז שלנו ממש. האות הגדולה המתאימה Z יושרה כדי לעשות את החריצה באבן ברורה וקלה יותר. באות η , המתאימה לאותיות ה וגם ח שלנו, חוברת רגל האות ה אל גופה, והאות גם סוגגנה מעט. באות הגדולה המתאימה H ירד גג האות מראשה אל מותניה, בדומה לאות ח העתיקה שלנו.

באותיות הלטיניות מעניינת ההשוואה בין I J Z S Y T לבין האות ז שלנו, כמו כן ההשוואה בין האות הלטינית D והאות היוונית המתאימה Δ , הקרוייה דלתא, ושצורתה אמנם כצורת ד'לת האוהל התלוייה.

השרש המשולש

בבואם יחד בקשר של שיתוף רעיוני וזיקה עניינית, יוצאים מושגי היסוד את כמוסת ההכרה המשמעותית המוכללת הראשונה של השפה בתיאור הלשוני של המציאות המודעת והמוחשת-הפרודה שאנו קוראים לה הפעל או השרש העברי. השרש העברי הקצר מובע במטח קול אחד, והוא נתפש במבט עין אחד ובהבזק דעת אחד. השרש גדל, לדוגמא, מורכב מהיסודות עג-גע של הגאות, עד של ההתעודדות ועל של העליונות, והרכבו מוצג במפורט בצורה גדל(גע-עד-על). הנה עוד מספר שרשים מפורקים לרכיביהם היסודיים:

בחל(עב-הך-על), בצק(עב-עז-גע), גמל(גע-עם-על), דחק(עד-הך-גע), דפק(עד-עף-גע), זמר(עז-עם-ער), חסד(הך-עז-עד), טפל(עז-עף-על), כלם(גע-על-עם), לטף(על-עז-עף), מרח(עם-ער-הך), נשך(נע-עז-הך), סכן(עז-הך-גע), פרם(עף-ער-עם), צפר(עז-עף-ער), קרס(גע-ער-עז), רצח(ער-עז-הך), שנס(עז-נע-עז), תמך(עז-עם-הך).

למרות היות השרש העברי בדרך כלל בעל שלוש אותיות, מספר מושגי היסוד או הגורמים הראשוניים, המרכיבים את השרש יכול להיות אפילו אחד או רק שניים. ואמנם, הפעל חכך(הך-גע-הך) מכיל את מושג ההתגאות-הנוכחות גע-הך בלבד, וכך גם חקק(הך-גע-גע), וכך גם חגג(הך-גע-גע) (כלומר חג בחוג ובחיק רעים וידידים). השרש סתנ(עז-עז-עז) מכיל את מושג ההתנשאות וע בלבד, וכן השרשים צדד(עז-עז-עז), שדד(עז-עד-עד), שדד(עז-עד-עד), תסס(עז-עז-עז), תשש(עז-עז-עז). הפעל בלל(עב-על-על) מכיל שני מושגי יסוד בלבד: עב של ההתעבות ועל של ההתעלות. הפעל גלח(גע-על-הך) מורכב גם הוא משני מושגי יסוד בלבד: מושג ההתגאות גע-הך ומושג ההתעלות על. הפעל זבד(עז-עף-עד) מורכב ממושג ההתנשאות עז-עד וממושג ההתעבות עב בלבד. הפעל חכס(הך-הך-עם) מורכב ממושג ההתגאות הך וממושג העמעום עם בלבד. השרש נגן(נע-גע-גע) מורכב ממושג ההתגאות גע וממושג ההתנאות נע בלבד. מעניינת העובדה כי לשרש נגן אין מקבילה בלשונית המערב. הפעל נתן(נע-עז-גע) מורכב ממושג ההתנאות נע וממושג ההתנשאות עז בלבד. הפעל פרף(ער-עף-עף) מורכב ממושג ההתעבות עף וממושג הערעור ער בלבד. הפעל צמד(עז-עם-עד) מורכב ממושג ההתנשאות עז-עד וממושג העמעום עם בלבד. השרש קלח(גע-על-הך) מורכב ממושג ההתגאות גע-הך וממושג העליונות על בלבד. הפעל רצץ(ער-עז-עז) מורכב ממושג הערעור ער וממושג ההתנשאות עז בלבד. הפעל שנס(עז-נע-עז) מורכב ממושג התנאות נע בלבד. הפעל שמש(עז-עם-עז) מורכב ממושג ההתנשאות עז וממושג העמעום עם בלבד. הפעל תפס(עז-עף-עז) מורכב ממושג ההתנשאות עז וממושג ההתעבות עב בלבד.

השלמת השרש לצורתו הקנונית בת שלוש האותיות, גם בהיותו מורכב רק ממושג יסוד אחד או שניים, נעשית בשלוש דרכים. בדרך הראשונה מושגי היסוד נכפלים או נשלשים בשרש, כפי שכבר ראינו. בדרך השנייה כינוי הגוף הוא, היא, את המיוצגים בקולות ובאותיות ה ו ו ? ת, נשורים בין רכיבי השרש כמו בשרשים: ביו(עב-הוא-עז), דור(עד-הוא-ער), דיש(עד-היא-עז), גבה(גע-עב-היא), תרם(את-ער-עם). בדרך השלישית האותיות א, ע מוצגות בשרש כדי למלא את מקומה של אות מסמנת מושג, כמו בשרשים: אסף(עז-עף), אתא(עז-עז), געה(גע-היא), חבא(הך-בא), טאטא(עז-עז), כאה(גע-היא), קרטע(גע-ער-עז), שעשע(עז-עז).

לעתים נראה כי כינוי הגוף "הוא" המופיע בשרש, עמידתו במקום η , כלומר בעבור מושג היסוד עב, שנמוג ביטוי. למשל: גוב-גוף, גבב; גוד-גוף, כוך-כבד-כפת; גוף, קפץ; גוח-פוח, גבח; כוס, כבס-כפס; גור, גבר-כפר; גוש, גבש; דוד-דוש-טוס-שוש, שבש-שבס-תפס; דוך, דבך; דור, דבר-תבר; זוד, זבד-שפת; זוח, זבח; זול-שול, זבל-טבל-סבל-שבל-שפל; זור-צור, צבר-שבר-תפר; חוב-חוף, גבב-חבב-כפף; חוג, חבק; חוד-חוט-חיס-חויץ-חוש, חבט-חבש-כבד; חול, חבל; טוח, טבח; טור, טבר; כון, כפן; כור-קור, כבר-כפר; לוט-לוש, לפת; לון, לבן; לוע, לבא; נוס-נוץ, נבט; סוג-צוק, דבק-ספק; סוט-צוד, שפת; סוך, שפך; עזו, אבס; קול, גבל-קבל; קיץ, קפץ; שוט, שבט; שור, שבר-צבר; תור, תבר-תפר-צפר.

האות ה, בבואה בראש השרש או בתוכו, מקומות בהן האות נהגת כעיצור, מורה על מושג היסוד גע-הך. את האות ה השוקטת בסוף השרש אנו מעדיפים לראות כמציינת את כינוי הגוף הוא-היא; אבל קיימים גם זוגות כמו גבה-גבה, קשה-קשה, שבהן האות ה הסופית נראית כמייצגת נסיגה קולית של האות ה, העומדת בעבור מושג היסוד הך. ייתכן שגם: בדה-בדה, בלה-בלה, גלה-גלה, גמה-גמה, דכה-דכך, דלה-דלה, זנה-זנה, זרה-זרה, חכה-חכך, חלה-חלך, חסה-חסך, חרה-חרך,

טוֹה-טוֹת, ירה-ירח-ירך, כסה-כסה, כרה-כרה-כרך, מחה-מחה, משה-משח, פדה-פדה, פלה-פלה, פשה-פסה, פרה-פרח-פרך, צבה-צוח, צלה-צלח, צפה-צפת, קלה-קלת, קנה-קנת, קרה-קרה, רנה-רנה, רמה-רמה-רמך, רצה-רצה, שחה-סכך, שבה-שבת, שלה-שלה, שפה-שפה-שפך, תנה-תוך, תמה-תמך הם זוגות כאלו.

קרבת השרשים שפה-שפח מרמות כי שפחה היא נספחת משובחת ושפוייה.

האותיות ג ה ח כ, הקרובות בצורתן, מייצגות כולן את מושג היסוד עג-גע-הך ויוצרות בחילופיהן שרשים קרובי עניין,

למשל:

בהה(עב-הך-היא)-בכה(עב-הך-היא)-פכה(עב-הך-היא), בהם(עב-הך-עם)-פחם(עב-הך-עם), בהל(עב-הך-על)-בחל(עב-הך-על), בהן(עב-הך-נע)-בחן(עב-הך-נע), בהר(עב-הך-נע)-בחר(עב-הך-נע)-בכר(עב-הך-נע)-פכר(עב-הך-נע), הבר(הך-עב-נע)-חבר(הך-עב-נע), הגר(הך-גע-נע)-חגר(הך-גע-נע), הדר(הך-עד-נע)-גדר(גע-עד-נע)-חדר(הך-עד-נע), דהם(עד-הך-עם)-זהם(עו-הך-עם)-שחם(עו-הך-עם), שעה(עו-הך-היא)-שחה(עו-הך-היא), זהר(עו-הך-נע)-סחר(עו-הך-נע)-זכר(עו-הך-נע), להם(על-הך-עם)-לחם(על-הך-עם), דעה(עו-הך-היא)-דחה(עו-הך-היא), מהה(עם-הך-היא)-מחה(עם-הך-היא), נהם(נע-הך-עם)-נחם(נע-הך-עם), רהב(עו-הך-עב)-רחב(עו-הך-עב), מהרו(עם-הך-נע)-מחר(עם-הך-נע), הלל(הך-על-על)-חלל(הך-על-על)-גלל(גע-על-על)-כלל(גע-על-על), הוה(הך-עב-היא)-חוה(הך-עב-היא)-גבה(גע-עב-היא)-כוה(גע-עב-היא)-קוה(גע-עב-היא), הרה(הך-עד-היא)-חדה(הך-עד-היא)-הוה(הך-עב-היא)-הסה(הך-עו-היא)-חוה(הך-עו-היא)-חתה(הך-עו-היא), היה(הך-עו-היא)-חיה(הך-עו-היא), המה(הך-עם-היא)-חמה(הך-עם-היא), המם(הך-עם-עם)-חמם(הך-עם-עם), הנה(הך-נע-היא)-חנה(הך-נע-היא), הרה(הך-עו-היא)-חרה(הך-עו-היא).

נוכחותו של מושג היסוד ער-רע בהרכב השרש מורה כי השרש מתאר פעולת צירוף או פעולת הפרדה. תופעה זאת נראית בבירור בשרשים: גור(גע-עו-נע), חבר(הך-עב-נע), שבר(עו-עב-נע), תפר(עו-עב-נע). החלפת מושג היסוד ער בשרש כזה באחד ממושגי היסוד עב, עג, עז, על, עם, נע, מקרבת אליו שרש של מצב צבירה הפוך, כמו בזוגות המנוגדים: גור/גול-גום, חבר/חבק-חבש-חבל, שבר/שבה-שבט-שבץ-שביל, תפר/תפח. כך גם בדוגמאות הבאות של זוגות שרשים שבכל אחד מהם הוחלף אחד ממושגי היסוד עב, עג, עז, על, עם, נע, במושג היסוד ער-רע, המיוצג על ידי האות ר, לשם גילוי שרש מנוגד, המתאר מצב צבירה הפוך:

אבכ-אגכ-אשכ-אנכ/ארך, אשך/ארך, אשל/אשר, בהט/רהט, בהל/בהר, בלג/ברג, בצק/ברק, בצק/בצר, גבש/גלש-גמש/גרש, גדף-גדש-גדל-גדם/גדר, גדל/גדל, דגל/דגל, גבל-גבל-גמל/גדל, גמל/גמר, זהם/זרם, זמן/זמר, זקף/זקר, חבק-חבק-חוק-חלק-חמק-חנק/חרק, חדש/חרש, חלץ/חרץ, חמא/חרא, חסד/חסר, חסד/חורד, חכם/חורם, חכם/חכר, חלב/חורב, חבב-חגג-חלל-חמם-חנן/חחר, חתם/חחר, חלף-חנף/חטרף, טפה-טפל/טפר, יחר/יחד, ילד/יירד, ינק/ירק, יתר/יתד, כבד-כבש-כבל/כבר, כלם/כרם, כעס/כער, כתף-כתש-כתל-כתם-כתן/כתר, לבד/רבוד, לטש/רטש, להב/רהב, גבב-חבב-סבב-לבב-נבב/רלב, משח/מרח, נבט/נבר, נעם/נער, נפש/רפש, סכן/רכן, סמך/סרך, סעף-סעד/סער, סתם/סתר, עזד-עסס-עשש-עלל-עמם-ענון/ערר, ערר/ערף, עקד/עקד, פגש/פרש, פגם/פרם, פחם/פרם, פטם/פרם, פטר/פטד, פקר/פקד, צלם-צנם/צרם, צפה-צלח-צמח-צנח/צרה, צמק/צמר, צפח/צפר, קבע/קרע, קלס/קרס, קצן/קרן, פחם-שחם-תחם-לחם-נחם/רחם, שתק/שרק, נצח/רצח, תמך/רמך.

השוואת שרשים מנוגדים כאלו עוזרת להגדיר היטב את משמעותם העקרונית של שני השרשים כאשר מובן השרש (השדה הסימנטי שלו) הורחב, הוסט או טושטש בשימוש לא מדויק. השרש בצוק(עב-נע-נע), שאיננו מכיל את מושג היסוד ער, ושמןמו נגזר גוש הצִּבְּק, קרוב לשרשים בדח-בדק-בוך-בזק-בטה-בתק-פסה-פסק-פשק-פצה-פתק, המורכבים כמוהו ממושגי היסוד עב, עד-נע, הך-גע, באותו הסדר. השרש ברק המנוגד להם, בהיותו מכיל את מושג היסוד ער, קרוב לשרשים ברג-ברח-ברך-פרג-פרח-פרך-פרק, שעניינם פריעה ופריקה. ואכן הַבְּרָק הוא פריקת אור מתוך ענן טעון חשמל, והברקה היא ביסודה פריקת שכתת החלודה הכהה שעל פני מתכת דהויה. מובנו הראשוני של השרש לטש בעיבוד מתכת והפיכתה לגוש שמיש מוסבר היטב גם הוא על ידי ניגודו רטש. מובנו של השרש רטש מתבהר מבחינת קרוביו: רדד-רטט-רסס-רצץ-רשש, רפש, רגש-רחש-רכש, רמש, רטב, רתח-רתך-רתק, רתם, רטן. השרש רתח, המתאר כעת חימום מירבי של מים, היה מועד לתאר באופן כללי כל פעולה של רציצה ותחיחה, בדומה לקרוביו רוח-רצח, רמה, רקת.

המרת מושג היסוד עב בשרש ברק במושג היסוד עז-זע מקרב אליו את השרשים: זרק-טרק-ירק-סרק-שרק. ואמנם הַבְּרָק נזרק ונטרק על ידי הענן, היורק והשורק אותו מקירבו. אילן סרק הוא אילן בעל שריגים המניב פירות מועדים להפקרה ולזריקה. המרת מושג היסוד עב בשרש ברק במושג היסוד עג-גע-הך מקרב אליו את השרשים: חרג-חרך-חרק-כרך-קרת. ואמנם הַבְּרָק חורג וחורק מתוך הענן הטעון חשמל. כריך הוא מורכב, החומר החרוך הוא מרוכך וחורר, קָרַח הוא מעין הכפור הכפוי והמפורר, וקָרַחַת היא מעין קָרִיצַת, קָרִישַת או קָרִישַת. המרת מושג היסוד עב בשרש ברק במושג היסוד עם מקרב אליו את השרשים: מרג-מרח-מרך-מרק. המרת מושג היסוד עג-גע בשרש ברק במושג היסוד עב-עף מקרב אליו את השרש: פּרַף. המרת מושג היסוד עג-גע בשרש ברק במושג היסוד עז-נע מקרב אליו את השרשים: ברד-ברז-ברש-פרד-פרז-פרט-פרס-פרץ-פרש-פרש-פרת. ואמנם הברק פּוֹרֵץ, נפרד ונפרס מתוך הענן הטעון חשמל. השרשים ברל, ברם, ברן אינם בשימוש.

השרש העברי מורכב לעולם ממושגי יסוד. אין בו קולות חיקוי, ואין הוא יכול להיות מורכב מקולות פתיחה בלבד. ייתכן שבשם אי האות א היא שיוור סמלי של ביטוי האות ת, או שהאות י שבשם זה עומדת בעבור מושג היסוד עז-זע. הנטייה בארמית להפוך את קול האותיות ק, צ, לקולות פתיחה גרדא יצרה את האנומליה של אָע, עֵץ בעברית. אפשר שגם העברית עברה תקופה דומה, ושהשם עֵץ הוא צמצום של צֵץ. שמות אחרים אפשריים ומתאימים לשם עֵץ: עֵב (אָב, אביב, תבואה), עֵג-עֵק (עוג, אה, מעקה), עֵד-עֵז-עֵט-אֵת, עֵל (אילן), עֵם (אם), עֵן (עין, מעון, מענית).

חילוף האותיות א ה ע בשרש מאפשר יצירת שרשים הנכתבים באופן שונה אך בעלי מובן מוכלל קרוב, למשל: אבד-עבד, אפר-עפר, אדר-עדר, אכל-עכל, אנק-ענק, אשר-עשר, אתר-עטר, באר-בער, פאר-פער, ברא-ברה, פרא-פרע-פרה, פלא-פלה, גאל-געל, גבע-גבה, כבה-כבע, כלא-כלה, קנא-כנע-קנה, קפא-כפה, זרא-זרע-זרה, טבע-טוה-תוה-תבע, טלא-תלע-תלה, טמא-טמע, יאל-יעל, יצא-יצע, לבא-לוה, מצא-מצה, נאץ-נעץ, נבא-נבע-נוה, נגה-נגע, נקה-נקע, צבא-צבע-צבה, קלה-קלע, קרא-קרע-קרה, רפא-רפה, שאל-שעל, שאר-שער, שפע-שפה, שגה-שגע.

חילוף האותיות המייצגות את אותו מושג היסוד יוצר שרשים קרובי מובן המעשירים ומגוונים את השפה, למשל: אתר-עטר-עטר, אהל-אהל-אכל-עכל, אור-אצר-אסר, בשר-בסר, בדר-בתר, בהר-בחר, גלל-הלל-חלל-כלל-קלל, גבב-קבב-גפף-חפף-כפף, גדר-קדר, גמר-כמר, דבר-טבר-צבר-תבר, דלג-דלק, חדר-הדר, חבר-חור, הלם-חלם, התל-חתל, זיב-זיו, חטר-חתר, חדש-כתש-גדש, טבח-טוח, טען-תאן, יגר-יהר-יחר-יקר, ירח-זרח, יפה-שפה, כלא-קלע, נפל-נבל-נול, נגר-נהר-נחר-נקר, נהם-נחם, דהר-זהר-טהר-סחר-סחר-צחר-זחר, זכר, פקע-בקע, פצע-בצע, פטר-פטר, פרך-פרח, פלח-בלח, צהר-צחר, צבר-צואר, צרח-צרך, קבר-כור-כבר, קשר-כשר, קשט-קשת, קטף-כתף, קטב-כתב, קטל-כתל, קטם-כתם, רגם-רקם, רתם-רדם, רכב-רחף, רבך-רוח, שבע-שוע-שפע, שגל-שחל-שכל-שקל, שגר-שקר, שהם-שחם, שהה-שחה, שפה-שבה-שוה, תלה-דלה-צלה-שלה, תמר-טמר-סמר-זמר-ימר-צמר.

באמצעות תהליך העשרה זה יוצרת העברית שרשים מופשטים מתוך שרשים מעשיים. למשל, ממשפחת השרשים: סגר-זקר-סגר-סכר-שכר יצרה העברית את השרש הלא מוחשי זכר, כלומר לסגור או לסכור בדעת. חוסר השימוש בשרש האפשרי זחר גורם לשימוש כפול בשרש זכר, האחד בעבור זכר, והאחר בעבור זיכרון. הקשר הענייני בין זכר וזקר טמון בעובדה שהזכר מצהיר זקור וסכור, בין שאר הבכורים והבתורים היתירים, במסגרת משפחתו. קרובים לשרש זכר השרשים בחר-בכר-פכר, גהר, יהר-יחר, מהר-מחר-מכר, נהר-נחר, המושגים בחילוף מושג היסוד עז-זע שבשרש זכר, במושגי היסוד עב, עג, על, עם, נע. קרובים לו גם השרשים זבר-צבר, סתר, זמר, צנר, המושגים באותו האופן, בחילוף מושג היסוד גע-הך שבו. השרש גבר קרוב גם לשרש גהר, ומתוך כך אנו מספקים את הקשר שבין גָּבַר לבין גָּהַר.

את השרש זקר, כמו כל שרש רב-מושגי אחר, אפשר לראות כמורכב משרשים דו מושגיים. כך, הצירוף המשמעותי זק שבשרש זה ניתן לראותו כמייצג את השרשים העצמאיים עוק, זעק, זקק; את הצירוף המשמעותי קר שבשרש זה ניתן לראות כמייצג את השרשים העצמאיים עקר, קער, קרע, קרר; ואת הצירוף זר שבשרש זה ניתן לראות כמייצג את השרשים אוז, זער, זרע, זור. היפוך מצב הצבירה של זקר הוא זקף. את השרש גבר ניתן לראות כמוכלל מהשרשים עגב, עבר.

הקשר הענייני שבין סגר-סכר לבין שכר הוא ברור. מציאותו של מושג היסוד ער בכל השרשים הללו מצביעה על העובדה שרק המפורד והמפורד ניתן לצבירה, לסגירה, לסכירה ולשכירה. מובנו המוחשי של השרש טהר(עז-הך-ער) מוסבר מתוך קרבתו של שרש זה לשרש בהר(עב-הך-ער) - להיות פכור, ומתוך כך להיות גם בעל טיב ברור. בהירות מאפשרת זהירות ובחירה נכונה.

דרגות הקרבה בין השרשים

בדרגת קרבה ראשונה נמצאים השרשים המורכבים מאותם מושגי יסוד באותו הסדר, אבל בהבדלי איות והיגוי. כך למשל בשרשים הבאים, המכילים בין היתר גם את מושג הערעור ער-רע:
ברר-פרר, גרר-הרר-חרר-קרר, דרר-זרר-סרר-צרר-שרר, רבב-רפפ, רגג-רכך-רקק, רדד-רטט-רסס-רצץ-רשש, ברג-ברח-ברך-ברק-פרג-פרח-פרך-פרק, ברד-ברז-ברש-ברת-פרד-פרז-פרט-פרס-פרש-פרת, גרב-גרף-חרב-חרף-כרב-קרב, גרד-גרז-גרט-גרס-גרש-הרס-כרס-כרש-כרת-קדד-קדט-קדס-קדף-קדש, גרל-חרל, גרם-חרם-כרם, גרן-הרן-חרן-קרן, דרב-זרב-זרף-טרף-סרב-סרף-צרב-צרב-שרב-שרף-תרף, דרג-דרך-זרח-זרק-טרח-טרק-סרג-סרח-סרך-צרח-צרך-שרג-שרק-תרג, דרס-דרש-זרד-זרוז-טרד-טרט-טרש-ירד-ירט-ירש-סרד-סרט-סרס-שרד-שרד-שרת-תרת-תרד-תרץ, מרג-מרח-מרך-מרק, מרד-מרט-מרס-מרץ-מרש.

בדרגת קרבה שנייה נמנים השרשים המכילים את אותם מושגי היסוד, אבל בסדר שונה. כך למשל השרשים הבאים המכילים, בין היתר, גם את מושג הערעור ער-רע: רבק, רבב, ברק, בקר, קבר, קרב; ברד, בדר, דבר, דרב, רבד, רטב; גרד, גדר, דגר, דרג, רקד, רתק; גרל, רגל; גרם, גמר, מרק, מגר, רגם, רמח; גרן, כנר, רגן, נגר; צרב, צרב, רצף, רבץ, פרץ, פצרי; צרח, צחר, רצה, חרץ, חצר; דרס, תשר, רטש, רשת, סדר, זרד; מרס, מסר, רמס, רום, סמר, זרם; רמץ, רמץ, צרם, צמר.

קרובים להם גם השרשים שבהם מוחלף אחד ממושגי היסוד, למעט ער-רע, במשנהו, כמו בשרשים הבאים, המכילים בין היתר גם את מושג הערעור ער-רע: ברר, גרר, צרר, מרר; ברז-פרז, חרוז, זרוז, מרס; ברד, חרד, שרד, מרד; ברד, ברך-פרח-פרך; פרם, פרף, פרק, פרץ; פרף, חרף, צרף; ברג, חרג, שרג, מרג; גרב, גרף, חרב, חרף, זרב, ורף; גרב, כרך, גרז, גרל, גרם, גרן; פרם, גרם, צרם; רבק, רתק; רבץ, רבל; קבר, גהר, קשר, כמר, כנר; קבר, צבר, נבר; רבד, רקד, רצד; רמס, רמח; גמר, סמר; גבר, גדר, גמר, כנר; בתר, כתר, סתר, נתר, נמר; רגן, רסן, רמן; בגר, חגר, סגר, מגר, נגר; בגר, בדר.

בדרגת קרבה שלישית נמצאים כל השרשים המכילים את מושג הערעור ער-רע או כל שאר השרשים שאינם מכילים את מושג היסוד ער-רע של הערעור.

בכך כל מערך השרשים של הלשון העברית מתחלק לשני פלגים המתארים מצבי צבירה הפוכים או מנוגדים: האחד – של השרשים המכילים את מושג היסוד ער-רע והאחר – של השרשים שאינם מכילים את מושג היסוד ער-רע. מציאותו של מושג היסוד ער בשרש מראה כי עניינו פירוק והפרדה או צירוף והרכבה. שרש שאינו מכיל את מושג היסוד ער מתאר מצב מוקשה. לפיכך, היפוכו של גבב הוא רבב או גרר; היפוכו של שדד הוא רדד או שרר; היפוכו של נסס הוא רסס; היפוכו של שנון הוא רנון; היפוכו של הרס הוא הדס; היפוכו של גרם הוא גדם; היפוכו של תפס הוא רפס; היפוכו של ארץ הוא ארץ; היפוכו של אדר הוא אדש או אדם; היפוכו של מרח הוא מתח; היפוכו של גמם הוא רמם; היפוכו של חום הוא חור(קור); היפוכו של מאומה הוא מאורה; היפוכו של מערה הוא מעבה; היפוכו של ניר הוא ניב; היפוכו של כעך הוא כער; היפוכו של אביב הוא עריר; היפוכו של עלילה הוא ערירה; היפוכו של צלילה הוא צרירה, והיפוכם של געגועים הוא רעועים. הפכיו של חור הם בעצם: חוב, חוף, חוג, חוך, חוק, חוד, חוץ, חוש, חול, חום, חון.

כך גם במשפחות השרשים (ובן משפחתן המנוגד) הבאים:

אגב-אגף, אגד-אגס, אגל, אגם, אגן (אחר-אכר-אגר)

אבך-אבק, אבד-אבס-אבש-עבש, אבל-עול-עפל, אבן-אפן (אבר-עבר-אפר)

בעט-פעט, בעל-פעל, פעם, פגן (בער-פער)

בקע-פגע, בצע-פצע-פתע, בלע, במה, בנה-פנה (ברא-ברה-פרע)

עגב-עקב-עכב-עקף, אוב-עוב-עצב-עשב-אסף, אף-עלב, ענב-ענף (ארב-ערב-ערף)

גבע-חבא-כבע-קבע-קפא, צבא-צבע-צפע-שפע, לבא, נבא (רבע)

כאב, דאב-זאב-יאב-סאב-שאב-תאב, לאב, נאו-נאף (רעב-רעף)

כאב, כעך, כעס, גאל-געל, כאן (גער-כער-קער)

אבל-עול-עפל, עגל-עקל-עכל, עמל (ערל)

בעל-פעל, גאל-געל (רעל)

הוה-חוה-חבא, הדה-הוה-היה-הסה, המה-חמא, הנה (הרה)

גבה-הוה-חוה-קוה-קבע-כבה-כוה-כבע-קפא, דוה-דפה-צבא-צבה-צוה-צפה-שבע, לבא-לוה, נבא-נבע (רוה)

מתא, מצא, מלא, מנע (מרא)

אגם-עקם, אשם-עצם, עלם (ערם)

אבן-אפן, אגן-אכך, אדן-און-עשן, אלן, אמן, אנן (ערן)

טען-סאן-שען-תאן, כאן, לען, מאן (רען)

אמד-אמץ-אמש-עמד-עמס-אמת, עמל, אמן (אמר-עמר)

נאף, נאק, נאץ-נעץ, נעל, נאם-נעם, נן (נער)

ענב-ענף, אנה-אנך-ענג-ענק, אנש-ענש (ענר)

עוב-עצב-עשב, עוק-עסק-עשק-עתק, עצד, עצל, עצם (עדר-עור-עטר-עצר-עשר-עתר)

אבק-אפק, אדק-אזק-עזק, עלג-עלק, עמק, ענג-ענק (ערג-ערק)

גבע-קבע, גדע-גזע, גלע, גמע, כנע (גרע-קרע)

צבע-צפע, צדע, דלע-סלע-צלע, צמא, צנע (דרא-צרע)

בצע-פצע-פתע, קטע-קצע, שתע, לטא, מצא, נטע (רצע-רתע)

בקע-פגע-פקע, יגע-יקע-שגע-שקה-תקע, לקה, נגע-נקע (רגע)

פעם, קם, טעם-זעם-צם-שם-תאם, לאם, נאם-נעם (רעם)

בצץ-פצץ, חצץ-קצץ, לצץ, מצץ, נצץ (רצץ)

בדד, גודד-חדד, צדד-שדד, מדד, נדד (רדד)

גבב-גפף-חבב-חפף, סבב-שבב-שפף-צפף, לבב-לפף, נבב (רבב-רפף)

בקק-פקק, בדד-פתת, בלל-פלל, פגן (פרר)

בראייה זו של אחדות מושגי ההופעה עב, עג, עז, על, עם, נע השרשים נבב(נע-עב-עב), נקק(נע-גע-גע), נסס(נע-עז-עז), עניינם אחד, ואם אחד השרשים מוחשי יותר מרעיו, אולי נסס, אזי דימוי האחרים נסמך עליו. בשרשרת השרשים נוב-נוף, נוק, נוד-נוט-נוס, נול, נום, נון, מעיד נוב-נוף על שאריו בשרשרת, כלומר על תנומה שהיא אינה אלא תנופה (על המשכב), או על תנומה שהיא אינה אלא תנובה (של המשכב). שכיבה היא שליבה, שכיחה וגם שכינה של הגוף על המיטה. נוד ונוס הם תמונות מצב כמו אלו של נוף-נוב, נום, נון. מובנו של נוק הוא הענקה, שהיא נקיעה והענפה. עניינו של נון הוא אך התנאות-התנאות. בשרשרת השרשים אנף-ענב-ענו-ענף, אנה-אנך-ענג-ענק, אנס-אנש-ענד-ענש, ענן, מעיד השרש ענק על משמעות שאר שאריו בשרשרת. בשרשרת השרשים נאו-נאף, נאק, נעץ, נעל, נעם, מעיד השרש נעץ, שעניינו היסודי הוא התוצאה הסופית של הנעה, אינוי והוצאה, על משמעות שאר מרעיו וקרוביו בשרשרת. כך בשרשרת נבע, נגע-נקע, נשא וגם בשרשרת נפה-נוה, נגה-נהה-נחה-נכה-נקה, נדה-נוה-נטה-נשה. אם כן, ניקוי הוא ביסודו ניפוי, נידוי וניסוי. קרובו הענייני של נעץ, השרש עקץ(עג-עז), שממנו נגור השם עוקץ, מתאר את הגאות המוקעת ומוצאת של הקוץ בעל הקצה הקייצי, הקץ והצץ התוצאה כמו תץ. קרובים לעוקץ: עופץ, אולץ, אומץ; עוקב, עוקל, עוקם. מנוגדים לעוקץ: עורץ, עוקר. גם עוקר-אוגד-עוקש קרובים לעוקץ.

היפוכה של שכיבה הוא רכיבה; היפוכה של תנומה הוא תרומה; היפוכה של שכיחה הוא רכילה; היפוכו של נעץ הוא רעץ;

היפוכם של נעל ונעם הוא נער, והיפוכו של נון הוא נור. הפכיו של נור הם בעצם נוב, נוף, נוק, נוד, נוס, נול, נום, נון. מובנו העקרוני של השרש בלח(עב-על-הך) ברור מרכיביו. בשרש זה יש מן העיבוי, מן העלייה ומן הגאות, והוא מתאר בשימוש המצוי את הבלחת להב(היא-על-הך-עב) גחל(גע-הך-על) האש. קרובי הראייה והשמיעה של שרש זה בשיכול סדר רכיביו במושגי היסוד הם: בחל(עב-הך-על), חבל(הך-עב-על), חבל(הך-על-עב), להב(על-הך-עב). קרובם לבח(על-עב-הך) או לבך(על-עב-הך) אינו בשימוש. מכאן ההבנה שחֵלֵב הוא חֵלֵף לזהב המבחיל והמבליח על פני הבשר. קרובו האחר של חלב-חלף, השרש פכל, אינו בשימוש, רק בשם פִּיכֵל. השוואת השרשים גבן(גע-עב-נע) ולבן(על-עב-נע) מבהירה כי הִלְבְּנָה המלובנת והמלובנת והגבינה המגובבת והמגובלת דימויים אחד, וכי הצבע (הגוון הגבנוני) הלבן הוא צבע הגבינה. שמו של לֶבֶן הארמי לא בא לו מצבעו אלא לרמזו על: לֵב, כינה, לביא, אלוף, אלון, נבון, ועוד נגיד כי לִב(על-היא-עב) וגִב(גע-היא-עב) חד הם. היפוכו של ענף הוא ערף; היפוכו של ענק הוא ערק; היפוכו של בלח הוא ברח; היפוכו של חֵלֵב הוא חֵרֵב; היפוכה של בינה הוא רינה; היפוכו של אלון הוא ארון, והיפוכו של גבן הוא גרן.

העברית יסודית לחלוטין בתאוריה, ולכן שרשיה הוהים יכולים לחולל דימויים מוכללים שונים מאוד. נביט בשרשים האחים מלח(עם-על-הך)-מלך(עם-על-הך) וגם מלג(עם-על-הך)-מלק(עם-על-הך), ואכן, המִלְחָ מלא מִחַ של לוח גבישי. המִלְךָ מלא לחלוטית של כוח ותן והוא גם מוֹתָא את מלא כוחו אל מול בני עמו. המלח מולך על ספינתו, מלכת הים, ומתלוגים הם בעצם תגמולים גמלוגיים. השוואת השרשים גבן-גון-כון, מבהירה כי כיוון הוא גִּיבּוֹן המורה בגבנוניותו על קו המטרה. היפוכו של מִלְח הוא מֶרַח; היפוכו של מִלְךָ הוא מֶרְךָ; היפוכו של פִּלַח הוא פֶּרַח; היפוכו של לוח הוא רוח, והיפוכו של גבן הוא גרן.

מליצה היא פליצה מלאה בדימויים מאולצים, והימלטות היא היפלטות. פִּלַח משמעו הופעה-עליונות-נוכחות. פִּלַח משמעו גאות-עליונות-נוכחות. שִׁלַח משמעו התנשאות-התעלות-נוכחות. השִׁלַח משולח בעצמו, כמו שהשולחן גם משולח וגם משלח רגליים, גם כשהוא עצמו איננו מושלך. השִׁלַח הוא בעצם מִין פִּלַח עֵץ, פִּלַח עֵץ, גִּלַח עֵץ, פִּלַח עֵץ, קִלַח עֵץ, דִּלַח עֵץ, סִלַח עֵץ, צִלַח עֵץ, מִלַח עֵץ. השִׁלַח אינו נִלַח עֵץ, כי השרש נלח(נע-על-הך) אינו בשימוש. היפוכו של שולחן הוא סורחן; היפוכו של פִּלַח הוא פֶּרַח, והיפוכו של קִלַח הוא קֶרַח.

מושג היסוד ער הוא אבי התיאור הגאומטרי

ההבנה, שהצריחה, הצבירה, האגירה, ההאמרה והאריזה הן המרכיבות את הצורה(היא-עז-הוא-ער-היא) המוחשית של היצורים(היא-זע-הוא-ער-עם) והברואים(היא-עב-ער-הוא-עם) בעלי הגוף, טבועה בלשון העברית כשם שהיא טבועה ביסוד הגאומטרייה האנליטית. הנקודה הערטילאית או הגרגר(היא-גע-ער-גז-היא-ער) הגשמי מצטרפים(עם-היא-עז-את-ער-עף-עם) במחשבה זו לתיאור(עז-הוא-ער) הגוף המוגבל באתר(עז-ער-הוא) בחלל הריק(היא-ער-היא-גע).

כל השרשים, המתארים את עיקרי המרחב על עוֹשֵׁר מכלול הגופים השרשים(היא-עז-הוא-ער-עם) בו, מכילים את מושג היסוד ער של הריבוי(היא-ער-עב-הוא-היא), של הפריעה(היא-ער-היא-היא), של הפרייה(היא-עף-ער-היא-היא), של הוריה(היא-עז-ער-היא-היא) ושל הקריעה(היא-גע-ער-היא-היא).

כך: רחב(ער-הך-עב) הוא מערך מורכב(עם-הוא-ער-גע-עב) רך וחיבי(הך-עב-הוא-היא). ארוך(ער-הוא-הך) הוא מערך רכרוכי. קרוב(גע-ער-הוא-עב) הוא מערך עקור(עג-גע-הוא-ער) ורביב(ער-עב-הוא-עב). רחוק(ער-הך-הוא-גע) הוא מערך רך(ער-הך) ומיקע. קצר(גע-עז-ער) הוא מערך קצוץ וצרוך.

נקודות רבות, זעירות וקרובות, השורות שרועות(עז-ער-הוא-עוד) ורועות(הוא-עז-ער-הוא-עוד) בטור(עז-הוא-ער) צירי(עז-היא-ער-היא) אחד אורגות(הוא-ער-גע-עוד) בדרכן(בא-עד-ער-גע-הן) את הקו (כלומר הגב העוקב) הישר(היא-עז-זע-ער). הנקודות מתרפקות ועורגות(הוא-ער-גע-הוא-את) על פני המְרֻן(היא-עם-היא-ער-עב-הך) הצר(היא-עז-ער) בשורה(עז-הוא-ער-היא) עצורה וישרה. הן חורגות, רוקעות ונגררות על פני העורק הארוך בסדר ובמשטר. הנקודות פורחות(עף-הוא-ער-הך-הוא-את), סורחות(עז-הוא-ער-הך-הוא-את) ורכבות על פני הערוגה(היא-ער-הוא-גע-היא) המצהירה. הן פורצות(עף-הוא-ער-עז-הוא-את) וחורצות(הך-הוא-ער-עז-הוא-את) בסערה על פני השריג(היא-עז-ער-היא-גע) הקוץ הקרוץ. מחרוזת הנקודות ננערות, מתרוננות, מתרוממות ורצות(ער-עז-הוא-את) ברהיטות וביהירות על פני הערוץ(היא-ער-הוא-עז) הקוץ המוגדר כמו ריח(ער-הוא-הך), משום שניתנה להן הרשות(היא-ער-עז-הוא-את) לעשות כן. הרצועה(היא-ער-עז-הוא-היא) הקווית הרעננה(היא-ער-נע-נע-היא) רוויה(ער-עב-הוא-היא-היא) במצבור(עם-עז-עב-הוא-ער) רגבי הנקודות השורות על גבה והמרטיות אותה.

קרוביו של ישר הם: פשר, גשר-השר-כשר-קשר, יגר-יהר-יקר, יתר, ימר. ואמנם פְּשָׁרוֹן הוא חֲשָׁרוֹן של תכונות טובות, פְּשָׁרוֹן מפשיר את הקושי של ידיעת התכונות הטובות, והוא גם פְּתָרוֹן השאלה של טיב התכונות הטובות. כשהן רודפות(ער-הוא-עד-עף-עוד), מרחפות(הוא-עם-ער-הך-עף-עוד), דוהרות(עד-הוא-הך-ער-עוד), נוהרות(נע-הוא-הך-ער-עוד) וגוהרות(גע-הוא-הך-ער-עוד) בפראות האחת אחר(הך-ער) רעותה(ער-היא-את-היא), הנקודות חוברות(הך-הוא-עב-ער-הוא-את) למישור(עם-היא-עז-הוא-ער) רציף(ער-עז-היא-עף) מרותק(עם-ער-הוא-עז-גע) ורחב אחד. במרכזו(עם-ער-גע-עז-הוא) הנקודות שורצות ורובצות במירקם שמוור(עז-עם-הוא-ער) וקרוב, אבל בקצותיו (כלומר בכסותיו) הנקודות פרושות(עף-ער-הוא-עז-עוד) ומרוחקות. המישור הוא מעין רצפה(ער-היא-עז-עף-היא) או מרפסת מרהיבה(עם-ער-הך-היא-עב-היא) רושפת גרגרים מרותקים, רופסים(ער-הוא-עף-עז-עם) ומתרפקים. המישור הוא רפידה מצורפת של נקודות פזורות, קשורות במְרֻחַ סרוח, צפוף ורציף.

היפוכו של רפת הוא שפת; היפוכו של רפד הוא לפד; היפוכו של רבץ הוא קבץ; היפוכו של רעם הוא פעם או זעם; היפוכו של רעל הוא פעל, שעל, מעל או נעל; היפוכו של ערל הוא עפל, עצל או עמל; היפוכו של רקד הוא שקד, והיפוכו של הרה הוא הוה או הוה.

נתבונן בשרשרת השרשים עבר, עקר, עצר, עמר ובקורביהם בער, קער, צער, מאר; פרע, קרע, צרע, מרא ערב-ערך, ערג-ערק, ערץ, ערם; רעב, רעץ, רעם, רעץ, רבע, רקע, רצע, רמה. השרש עמר של עומה, והשרש ערם של עומה, נראים כשרשים של מצבים קבועים. כמוהם השרש קער. השרש קרע נראה כמתייחס לתהליך מתמשך, אבל גם הוא אינו אלא מתאר את התוצאה של יצירת קרעים. בדומה לכך, עצירה היא צרירה. אין בשרש עצר שום הוראה על דרך העצירה, אלא על תוצאתה בלבד. כך בשרשים אדר-אסר-אצר-אשר-אתר. השרש עבר, כמו השרשים גור-דור-זור-סור-תור, מור, נור, נתפס כמתאר תהליך של מעבר ממקום למקום, אבל גם זה אך בדמיון ובזיכרון. העובר ממקום למקום משאיר רק את זכרון היותו במקומות שונים בזמנים שונים. בכך השרש עבר הוא ממש השרש עפר. העובר על פני הארץ הוא כמשאיר גרגרי עפר במקומות שהייתו. לפעל שאר(עז-ער) ישנה קונוטציה סטטית, אבל גם בהישארות יש תנועה וערנות מקומית ויחסית.

היפוכו של עבר הוא עבט או עבש; היפוכו של עמר הוא עמד; היפוכו של מרא הוא מצא, מחא או מלא; היפוכו של גבע הוא רבע או גרע; היפוכו של רטב הוא חטב; היפוכו של רעב הוא שאב; היפוכו של רמה הוא המה, והיפוכו של רשם הוא גשם, חשם, לשם או נשם.

כך גם בשלישיית השרשים סכר-שכר, מכר, שבהן גם השכיחה וגם המכירה אינן מתוארות כתהליך כלכלי מוכלל של העברת דברי ערך בעבור תשלום, אלא כתוצאתה המוחשת של סכירת הסחורה. כך גם בצמד השרשים רחש-רכש. רכישת ניכרת בהיותה מרוכזת ברקס רוחש ורוחש. השלשלות יגר-יהר-יקר, יתר, ימר, סגר-סתר-סקר סתר, סמר, שגר-שחר-שקר, שרר, שמר, מורות כי יקר הוא יגר, וגם על יהיר כי הוא יחיר, יקיר ויתיר. שקר הוא יגר של כובים וסתירות שוקקות ומקרקרות, וכנגדו האמת עומדת באומץ לעד. בשלישיית השרשים הבר, הדר, המר השרש הבר עניינו הבהוב ופריעה לשם חפירה וחקירה. השרש הדר עניינו הוד ואדר, והשרש המר עניינו איגום והאמרה. המרהיב הוא בעל רוחב מורכב ומפואר, רב בפרטים מרשימים. הערצה היא הערכה, שהיא הערמה והרעפה(היא-ער-עף-היא) של שבחים.

היפוכו של שקר הוא שקף, שקד, שקל או שקם; היפוכו של רחש הוא בחש; היפוכו של יגר הוא יגב; היפוכו של יקר הוא יקב או יקן; היפוכו של שמר הוא שמת; היפוכו של הבר הוא הבל; היפוכו של המר הוא המל, והיפוכו של הדר הוא הך.

בשרשים, שאנו רואים מלכתחילה כקבועים בזמן, המצב ברור. כך בצמדי השרשים גבר, גמר; חבר, חמר; צבר, צמר; שבר, שמר; נבר, נמר. כך גם בשרשרות השרשים פור, גור, צור, מור, נור; אבר, אפר, אגר, אכר, אור-אסר-אצר, אמר; עבר, עקר, עזר, עמר, ענר; באר-בער-פאר-פער, גער-כער-קער, מאר, נער; ברא-פרא-פרע, זרע-צרע-זרע, מרא. גמר פירושו אגר, אגם והאמיר את הפרטים האחרונים.

היצורים הנפשיים הסוערים, סוררים ורזומים(ער-עז-הוא-עם-עם) בגוף, גורמים(גער-הוא-ער-עם-עם) לפעמים למרקם מיותר(עם-עז-הוא-עז-ער) של צער(עז-ער) ושל ייסורים.

הכרך כורע וגוהר, כמו העיר קהיר הסורחת והפורחת על אורחותיה. פורח הוא טורח לצורך או שלא לצורך.

מושג היסוד ער מופיע גם בשמות הפרטים(היא-עף-ער-עז-עם) השורים(היא-עז-הוא-ער-עם), הרוחשים(היא-ער-הוא-הך-עז-עם) והדרים(היא-עד-ער-עם) מופקרים(עם-הוא-עף-גער-ער-עם) בעדרים(עד-ער-עם) אדירי(עד-היא-ער-היא-היא) ועשירי(עז-היא-נע-היא-היא) שארים(עז-היא-ער-עם); כמו:

אבירים, אברכים, אשורים, נעים, אורחים, אסירים, אפרוחים, אריסים, ארושות, אריות, להקות ארבה, ארנבים, בורים, סתם, ברואים, בוגרים, בחורים, בריונים, בכירים, בקרות, בעיר, בבוורים, גברים, גורים, גרושים, דבורים, דוררים, זכרים, זמרים, זמרים, זמרים, חברים, חמורים, חזירים, חרוצים, טירונים, טפסרים, כמרים, כפירים, כרובים, מריאים נוראים, סרנים, נמרים, נכרים, עגורים, עופרים עיירים, ערודים, נזירים, נשרים, ססורים, עורבים, ערפדים, ערצבים, ערודים, עריצים, פראים, פרים, פרדים, פרות בנות בקר, פרגיות, פרחים, פרסים, פרעושים, צעירים, צפירים, ציפורים, צפרדעים, צרעות, ראמים, רחלות, רחמות, רפאים, שרירים, שוטרים, שכירים, שעירים, שרים, שרפים, שורים, תורים, תיירים, תרנים.

מושג היסוד ער מופיע גם בתיאורי צמחייה עשירת שריגים ועלוה:

אתרוג (כלומר אשרוג ירוק), שריג, יער, ירק, חוטר, יחור, חורש, סיר, אמיר, צמרת, ארו, אורן, ערבה, שמיר, שעורה, תמר, תרזה.

היפוכו של תיאור הוא תיאום; היפוכו של צמח הוא צרח; היפוכו של ארנב הוא אשנב או אונב; היפוכו של תמר הוא תמך; היפוכו של צמר הוא צמה; היפוכו של ארו הוא אחז; היפוכו של חוטר הוא חוטב; היפוכו של גור הוא גוף, והיפוכן של צרעות הוא צפעות.

נביט בוזג השרשים גדל/גדר. ואכן גדילה עניינה איגוד בעליל, אבל גדירה היא בפרטים, כמו גדר אבנים. צמד הוא אחיה, אבל צמר הוא בפרטים. אפלה היא גוש שחור, אבל אפר הוא מרובב. שובל הוא אחיה, אבל שובר הוא מפורט. שתל הוא אחיד, אבל שתלה היא פרודה רוחשת בכלל עדרה. על כן היפוכי מצב הצבירה של רחלה הם: בהלה-בחלה, גחלה-כחלה-קהלה, דחלה-זחלה-טחלה-יחלה-סכלה-סכלה-צהלה-שחלה-שכלה, מהלה-מחלה, נהלה-נחלה, המושגים בחילוף מושג היסוד ער של הערעור באחד ממושגי היסוד עב, גע, עז, על, עם, נע, של הפקיעה, הגדולה, הנעילה והמניעה. דבך, עניינו איחוד, אבל דרך עניינו הפרדה. דבש ודבל עניינם איחוד והדבקה, אבל דבר הוראתו הפרדה. עדש וכמוהו עלש עניינם איחוד, אבל עדר הוא מפורט. עמס עניינו איחוד, אבל ערש ועמר מפורטים. פעל וכן פעם עניינם גיבוש, אבל פער עניינו רבים, פרוצים ורופפים. גבל הוא למעשה מקשה, אבל גבר הוא בפרטים. גמל הוא גוצי ואחוז בחלקיו, אבל גרל וגמר הם בפרטים. חלב עניינו גיבוש,

אבל חרב עניינו חרחור ורביבה. כבש עניינו איחוד, אבל כבר וקראש הם בפרטים. עצם עניינו גיבוש, אבל ערם ועצר הם בפרטים. זעם עניינו עצימה, אבל זער הוא בפרטים. פטם עניינו אטימה, אבל פרם ופטר עניינם הפרטה. קדם (וכן קרובו הקרוב גדם) עניינו עקידה ועמעות, אבל רדם, קדר וקדם הם בפרטים. מאס עניינו עמיסה, אבל מאר הוא בפרטים. נעם עניינו און ועמימות, אבל נער הוא מפורט. גוש הוא אחד בלבד, אבל גור הוא אחד בין רבים ואחרים. פמוט הוא מעשה מקשה, אבל פריט מתפרע ורוטט בין רבים.

השרשים גבב(גע-עב-עב), גזו(גע-עז-עז), גלל(גע-על-על), גמם(גע-עם-עם), גנן(גע-נע-נע), עניינם עיקוש, אבל גרר(גע-ער-ער) עניינו הפרדה. השרשים בקק(עב-גע-גע), בוז(עב-עז-עז), בלל(עב-על-על), עניינם עיכוב, אבל ברר(עב-ער-ער) וכן פרר(עף-ער-ער) עניינם הפרדה. השרשים זבב(עז-עב-עב), זגג(עז-עג-עג), זלל(עז-על-על), זמם(עז-עם-עם), זנן(עז-נע-נע) עניינם עיקול ועיקום, אבל דרר(עד-ער-ער), זרר(עז-ער-ער), סרר(עז-ער-ער) וזרר(עז-ער-ער) עניינם הפרדה. השרשים לבב(על-עב-עב), לחך(על-הך-הך), לצץ(על-עז-עז), עניינם אילוף, אבל לרר(על-ער-ער), שאינו בשימוש, עניינו הפרדה. השרשים מחח(עם-הך-הך), מצץ(עם-עז-עז), מלל(עם-על-על), עניינם אימוץ ומעיקה, אבל מרר(עם-ער-ער) עניינו הפרדה. השרשים נבב(נע-עב-עב), נסס(נע-עז-עז), עניינם אינוס, אבל השרש נרר(נע-ער-ער) עניינו הפרדה. השרשים זוב, זוז, זול, זום, זון, עניינם עיצוב ואיוון, אבל השרשים בור, גור, זור, מור, נור, עניינם הפרדה וורייה.

בכדי למנוע את רשרושה של השפה, הלשון העברית מעדיפה לפעמים דימויי עיקוש על פני דימויי פריעה. כך אנו משתמשים בפעל פצע, אף על פי שהפעלים רצע או פרע היו מתאימים ממנו, ואמנם יותר מאשר הפצע מפציע ומפתיע הוא מרתיע, מפריע ומרציע. וכך פיגוע הוא פירוע, וכך פיצוץ הוא ריצוץ או פירור. לגומה היה מתאים יותר לקרוא גורה או פורה. לחומר הרופף שאנו מכנים גו היה יותר השם רו, ולחומר הרופף והכלול שאנו קוראים חול היה מתאים יותר לקרוא רול. אנו גם משתמשים בשם הכלי פטיש (יכול גם: כתיש) במקום רטיש או פריש או פטיר. ייתכן שהשם קרשון יאה יותר לכלי הקרוי קלשון.

השוואת הפכים של מצבי צבירה עוזרת להגדיר את אופיים של השרשים המנוגדים, כמו בוגות:

אבן/ארן, אדון/ארון, אלון/ארון, אבש/אבר, אגו/ארו, אדש/אדר, אחד/אחר, אמץ/ארץ, אמש/אמר, אצל/אצר, אבס/אבר, ארך/אנך, במה/רמה, בהם/בהר, בלם/פרם, גבע/גרע, גו/גר, גזון/גזרל, גמם/גרר, גדם/גרם, גדש/גרש, גדל/גרל, גדל/גדר, דחק/רחק, דהם/דהר, דקדוק/דקדור, חור/חוף, חור/חול, חור/חום, חומה/חורה, חתם/חרם, חצב/חצר, חמק/חרק, חשק/חרק, חרא/חטא, חשם/חרם, חשם/חשר, חתם/חתר, ידע/ירע, יפה/רפה, יקד/ירד, ידד/יקר, יחד/יחר, ישן/רטן, ישר/ישב, כמו/רמו, כפל/כפר, כפת/כרת, כתף/כתר, כתל/כתר, לחם/רחם, לביבה/רביבה, כדכד/כרכר, פישלון/פישרון, להב/רהב, מהר/מהל, מלח/מרח, מצץ/רצץ, מרא/מצא, מרא/מלא, מרח/מתח, מלח/מרח, מלך/מרך, נוב/נור, נתב/נתר, נצץ/רצץ, נצח/רצח, סמך/סרך, עבד/עבר, עדר/ערי, עצל/עצל, עצל/עצל, עקד/עקר, ערב/עקב, עמל/עמר, עמל/ערך, ענג/ערג, פגם/רגם, פגם/פרם, פטם/פרם, פטם/רתם, פגש/פרש, פגש/פגר, פמט/פרט, פסק/פרק, פנק/פרק, פעל/פער, פתע/רתע, פתע/פרע, פרא/פלא, צדד/צצר, צוק/צור, צנף/צרך, צנם/צרם, צמח/צרח, קדם/קדם, קפץ/קרץ, קטל/קטר, קשש/רשש, קום/רום, רבע/קבע, שדף/שרף, שוך/שוך, שמד/שרד, שדר/רדר, שתל/שתר.

השרש המרובע

בזיק הלשוני, בשרש המשולש, מיצתה הלשון את אוצר מושגי היסוד שלה. גיבוש נוסף של מושגים הוא מיותר וגם אין בו את הצמצום והגיבוש התודעתי, שהוא נפש השרש. שרשים מסובלים ביותר משלושה מושגי יסוד הם מורכבים, כמו: חבצל(חב-צל) שעניינו גובה, חביבות ואצילות; סרפד(סר-פד) שעניינו שריעה ואפידה; סמדר(שם-דר) שעניינו עצימה ועטירה; כפתר(כף-תר) שעניינו כפיתה ועטירה; חרמש(חר-מש) שעניינו עקירה והעמסה; חרטום(חר-טם) שעניינו גרירה ואטימה; חרצב(חר-צב) שעניינו אחירה והצבה; כרב(כר-בל) שעניינו אגירה ובלילה; סרב(כר-בל) שעניינו צרירה ובלילה; כרמל(כר-מל) שעניינו אגירה ומילוי; כרסם(כר-סם) שעניינו קריעה ושימה; חלמש(חל-מש) שעניינו חלימה ואימוץ; חשמל(חש-מל) שעניינו עקישה ומילוי; חרגל(חר-גע) שעניינו כריעה וגלילה; חדקל(חד-קל) שעניינו הנחתה והקלה; חנמל(חנ-מל) שעניינו חן והתמלאת; חרדל(חר-דל) שעניינו עקירה ודלייה; גלמד(גל-מד) שעניינו עיגול ועמידה; גזבר(גז-בר) שעניינו גניזה ונבירה או גסות ועברה; זרנ(זר-נק) שעניינו זרייה ונקיעה; כרכב(כר-כב) שעניינו כריעה וקביעה; קרקף(קר-קף) שעניינו אגירה וכפייה; גרגש(גר-גש) כרכב(כר-כש) שעניינם עקירה ועיקוש; גנדר(גן-דר) שעניינו גינוני הדר אדירים; קרול(קר-ול) שעניינו אגירה ותלילה של זוללים; סנפר(סן-פר) שעניינו סנסן משונן, מפואר ופרוע; סרגל(סר-גל) שעניינו עצירה ועיגול; פלמח(פל-מח) שעניינו פליאה ומעיקה, או העפלה ומחאה; פתגם(פת-גם) שעניינו פתיה ואיגום; פרנס(פר-נס) שעניינו הפראה ונשיאה; פרף(פר-ף) שעניינו פריעה והצפה; פרשו(פר-שו) שעניינו פריעה וסיעה; פרתם(פר-תם) שעניינו פאר ותום; קטלב(קט-לב) שעניינו כתייה וליבוב; שלהב(של-הב) שעניינו שלייה וחוויו; תרב(תר-בש) שעניינו עטירה ואביסה; תרמל(תר-מל) שעניינו עטירה ומילוי; דרגש(דר-גש) שעניינו האדרה ועיקוש; קרצף(קר-צף) שעניינו קריעה ושיפה; רטפ(רט-פש) שעניינו רטיטה ופתיה. וכל זה בנוסף לכפולים: בלב, פלפל, פשפש, פתפת, גלגל, גמגם, קנקן, חלחל, כלכל, קלקל, קשקש, משמש, מלמל, דרדר, גרגר, כרכר, שרשר, מרמר, נפנף, ונצנץ. עליהם נוכל להוסיף לפי הצורך אולי את: חרטש(חר-תש), חרשק(חר-שק), פרקל(פר-קל), פרטל(פר-טל), שחלם(שח-לם).

היפוכו של חלמש הוא חרמש; היפוכו של כרמל הוא חשמל או חנמל; היפוכו של כלכל הוא כרכר; היפוכו של מרמר הוא מלמל; היפוכו של כרכב הוא כרכב; היפוכו של פלפל הוא פרפ, והיפוכו של חלחל הוא חרחר.

אופייה האנכי של הלשון

השפה העברית היא שפה ראשונית שמקורה במבועי נפש האדם, ואין לה כל "מקור" בשום שפה אחרת. לכן העברית גם אינה שואלת מילים מאחיותיה. קרובותיה של העברית יכולות להציע לה אך שרש, למשל הפעל המצויין לטף(על-עז-עף) שהניחה לפני העברית. ולא-יכולה העברית לייצר לה שרשים לצרכיה כאוות נפשה תוך כדי שימוש במושגי היסוד שלה. השרש לבר(על-עב-הך) אינו בשימוש, אבל אין בו מתום, והוא מצטרף בטבעיות לקרוביו, לחך, לקח, לשך, למך.

הבנת השרש העברי מושגת יותר בירידה אנכית אל רכיביו הראשוניים במושגי היסוד מאשר בהסתמכות אופקית על קרוביו בדרגות הקרבה השונות. שרשים בעלי מובן מוכלל אינם קרובים בעניינם המוכלל. בעברית אין שום קשר ענייני בין בְּגִידָה לבין בָּגַד, בין מְעִילָה לבין מעיל או בין בְּרָכָה לבין בָּרַךְ. בגידה היא ביאה ואגידה לשם נגידה, באותו האופן שבו הַפְּגָד אוּגַד ונוגד את הגוף, ומעילה אינה יותר מאשר העלאת שלל והעלמתו. בְּרָכָה היא פריכה ופריקה לשם מילוי צורך או אולי צְרָחָה של איחולים.

נָקַב הוא נָקַב, ואין בינו לבין ניגוב, כלומר נגיעה, הנפתה והגפתה של המגבת ולא כלום. נקב בשם או נקב בסכום פירושו אֵינָה, הוקיע ועִיבָה את השם או את הסכום. באותו האופן, אין בין נקבה לבין נָקַב ולא כלום, וכן יש מעט מאוד בין זכר לבין זקר. הזכר מזדקר בין שאר הגברים, הבחורים והבכורים בני מינו, והנקבה אינה אלא נְצַבָה או נְתַבָה ענוגה, קבועה, עקובה וגבוהה. הנקבה גם נאהבת, נעגבת, נעקבת ונעכבת.

קיבּוּרָה היא גִּיבּוּרָה או חִיבּוּרָה, גוש שרירי קמור, כביר ומתגבר, כמו גִּבְרָה גוהר ומתגבר. קֶבֶר הוא ערמת עפר קבועה וברורה, חֲרֻת, כּוּפְרָה ומחברת.

כך גם הַכְפִּיר אינו כּוֹפֵר, והוא גם אינו גר בכפּר; הַצְפִּיר אינו צוֹפֵר; הַזְמֵר אינו מזמר; השוֹר אינו משורר; העורב אינו אורב והחזיר אינו חוזר. אבל החזיר כן מחור; הפר כן מפרפר כמו הפרפר והברבור, והבָּקֵר המופקד רשאי לבקר במרעה. השועל אינו משתעל, לא רק התנשמת נושמת, ולא רק הנחש נע והש. הגוזל אינו גוֹזֵל ואינו גוֹל; החציר אינו גדל בחצר; הגוֹמֵא אינו גומע מים; קשיש אינו מקוֹשֵׁש קש, ולא כל חזן הוא גם בעל חזון. הנפיל אינו נופל; נָבַל אינו נָל; המתאבקים אינם מעלים אבק; הפורה אינה באה בחבורה; חבלה אינה עסקת חבילה, וגם לא מעשה החֶבֶל, והציפור אינה מצפצפת תמיד באור. הציפור רק מצטופפת ומפרפת בציבור הפרוע של בני מינה כצפרדע וכצפיר, והגוזל אינו אלא גודל. הדבורה אינה מדברת; הרחלה אינה מרכלת; האנפה אינה מאנפפת; עץ הצפצפה אינו משמיע קולות ציף-ציף; הבקבוק אינו משמיע קולות בוק-בוק; השמיר אינו שומר, והצלחת אינה צולחת, אם כי היא כלי מוצלח במיוחד. הדבשת אינה עשויה דבש; הבהמה אינה רק בוהה והומה; החמור אינו בדיק חום עור וצבעו אינו ממש כצבע החמור; הנמר אינו מנומר; הַרְתֵם אינו בעל רחמים, ולחסידיה אין שום תכונה מופשטת של חסידות. אבל החסידה כן מקושטת בגוף חשוד, כבד ומחודד; והנחש כחוש בגופו כמו שהנחש כחוש בגופה, ואף שצבעם לפעמים דומה, אך מקרה הוא. כֶּפֶר הוא חֶבֶר של בתיים ואנשים, כמו העיר חברון.

היפוכו של דבש הוא דרש; היפוכו של חזיר הוא חזיק או חזין; היפוכו של חסד הוא חרד; היפוכו של נחש הוא רחש; היפוכה של נחשת הוא נחורת; היפוכו של קשיש הוא רשיש; היפוכו של בקבוק הוא רקרוק; היפוכה של צלחת הוא צרחת, והיפוכה של נקבה הוא רקבה.

רק בדרך הדרש נראה בשמו של גרם השמים הלוהט, הנקרא בפנינו שֶׁמֶשׁ, את הצירוף החביב שֶׁם-אֵשׁ. הַמְלֵל הוא בהמה גָּאָה, כלילת חן ובעלת גוף עגום ומלא. הגוֹלֵם גלול, עמום ונכלם בגלימתו. לגימה היא גמימה והעלמת מים כמו הפה. מְלֵגָה היא תגמול ותשלום מלוא הריבית הגואה על הקרן. מהילה היא הכללת דבר בדבר. הַתְלוּם גלום וכלול כמו הדעת, והאדם הַתְלוּם הוא כגולם או כבעל חלומות. הַמְלֵה היא חמימות מלאה. הַלְחֵם הוא מעשה קלל עקום של בצק האפוי כחֶלֶה, והוא גם גלום בקליפתו הקשה. בַּמְלֶחֶמָה הלוחמים נמהלים ונגממים צבא בצבא. ניצחון עניינו התנאות-התנשאות-נוכחות. מליקה וקמילה שתיהן פעולות של מעיכה, מילוי, עיקום וכלילה.

היפוכו של נָקַב הוא נָקַר; היפוכו של בָּגַד הוא בָּרַד; היפוכו של לָחַם הוא רָחֵם; היפוכו של גלום הוא גרום; היפוכו של מלך הוא מרק; היפוכו של מעך הוא רעך; היפוכו של לגם הוא רגם; היפוכו של עקום הוא ערום או עקור; היפוכו של מלא הוא מרא; היפוכו של גמע הוא גרע; היפוכו של ערק הוא עמק או עלק; היפוכו של בצק הוא ברק; היפוכו של דָּבַשׁ הוא דרש; היפוכה של קְלִיפָה היא קריפה, והיפוכו של נֶצַח הוא רצח.

הלומד עומד נטוע על מקומו לשמוע תורה. הוא גם מעלים אותה ועומס אותה בדעתו, והוא גם עולה בעצמו(עז-עם-הוא) במעלות מידת(עם-היא-עד-את) הדעת וההבנה. הלומד חומד וגם לוכד דעת. הַמְלֵט הוא חומר מילוי ממוסמס ונלוש לאבני הבניין המאמץ אותן יחד. המולות עומדים נטועים בעצלות במעלה השמים, האחד מול רעהו. סְמָל הוא סימן וגם שֶׁם תלוי על המְכוּנָה, להורות על תכונותיו העצומות והאצורות בו והממלאות אותו. צֶלֶם הוא הצורה הגולמית השלמה של הגוף השלוי והעצום. תשלום כתגמול הוא שְׁלִיָּה, האצלה, שִׁמְיָה וגם מילוי משאלות הלב. שלום הוא מצב מושלם. מליצה היא מלוא הפה לעיזה. יד שמאל וגם יד ימין הן עצומות, נאות ומלאות יוזמה ועמל. הַמְשָׁל עמוס ומלא במשמעויות, והמושל עומד מול נתיניו באומץ ובאצילות. תלמים הם גושי אדמה תלולים באלומות תמימות.

היפוכה של שִׁמְיָה היא סִיָּה; היפוכו של מְשָׁל הוא רְשָׁל; היפוכו של סְמָל הוא סְמָר; היפוכו של צֶלֶם הוא צָרֵם; היפוכו של מזל הוא מזר; היפוכה של הבנה היא הברה, והיפוכו של מלץ הוא מרץ.

הגנב גובה כהיחבא שלא על דעת הבעלים. הוא תוחב את הגנבה תחת כנף בגדו והיא גם מקננת ומתגבכת אצלו. גביע הוא כלי גבוה לעֶבֶב ולקֶבֶץ בו משקה, ודומים לו גוב, גֵב, כֶּף, דומה לו גם הגבעה המגובכת עפר. גִּיבּוּב הוא הגבוה ועיבוי. קרובים

מך; היפוכו של גר הוא גה; היפוכו של יקר הוא יקב, יקן או יקש; היפוכו של בוץ הוא רוץ; היפוכו של גרם הוא גרם; היפוכו של חדר הוא חדל, והיפוכו של סגר הוא סגל.

טהרה אינה כה גסה שהיא איננה יותר מאשר מירוק פני העור, ואל לנו להיגרר בעניין זה אחרי האנגלית שבה to purify, לטהר, הוא לצרף באש, fire. השרש טהר, במובנו הרחב והכללי, קרוב מאוד לאֶקוּוּ, זהר, סהר, צהר, וכן לקרוביו זכר, סגר, סכר, צהר, ובעיקר לשרש בהר. טהרה היא זהרה, במובן של זהירות ובהירות. תְהִיר, סֹהֵר וסֹגֵר עצמו בסֶכֶר של סייגים. הוא גם מזיח ומזיר עצמו מן המשחית, להיות ברור(עב-ער-הוא-ער) בטובו. טומאה היא דבר מה רע הטמון בגוף והמועבר במגע. הטומאה היא פגיעה פנימית טמועה, infection(in-fection) באנגלית. הזהרה היא הבהרת המצב לאשורו, כלומר הצהרה על גודל הסכנה.

קרובים אחרים של השרש טהר הם: גהר, קהר, דהר, יהר, מהר, נהר. שיכול סדר הופעתם של מושגי היסוד עז, הך, ער, בשרש טהר מקרב אליו את השרשים טרה-תרה, חטר-חתר, רתה. השרש טרה עצמו קרוב לשרשים ברה-פרת, חרך-כרך-קרת, דרך-זרה-ירח-סרה-סרך-צרה-צרך, מרה. השרש חטר עצמו קרוב לשרשים בתר-פטר, כתר-קטר, יתר-סתר-שטר, נטר. השרש רתח עצמו קרוב לשרשים רוח-רפת, רקח, רוח-רצה, רמה. השרשים רלח(ער-על-הך), רנח(ער-נע-הך) אינם בשימוש, אבל השרשים רחל(ער-הך-על) רכן(ער-הך-נע) הם כן בשימוש.

היפוכו של פך הוא רך; היפוכו של בהר הוא בהם, והיפוכו של זהר הוא זהם. זִכְרוֹן הוא סִיגְרוֹן של דברים בדעת, לפעמים רק בדרך של סיווג ותיקן סימני הקשר בין דבר לבין התחושה שהוא גורם, כי הרי תחושה, כתחושת הטעם; אין הזיכרון יכול לעורר. לשם כך דרוש גירוי מחודש.

זרעים וקרעים הם פרעים פרוצים ופרועים כרביבים. קרוביו הקרובים של פרע, המורכבים כמוהו משני מושגי היסוד עף ער, בא ער, בזה הסדר, הם: אבר-עבר, באר-בער, ברא-ברה, ברר, אפר-עפר, פאר-פער פרא-פרה, פרר. קרובים אל השרש פרע גם השרשים המורכבים בסדר ההפוך של ער-עף, ער-בא, והם: ארב-ערב-ריב-רעב-רבה-רבע-ררב-רנה-ערף-רעף-רפא-רפה-רפף. אָבֵר הַנֶּשֶׁר הוא פְּרַע הַנוּצוֹת הַרְבוֹת, הנבראות והנישאות על פני עורו, כפרי או כפוארות העץ. הַבָּאָר מַעְבִּיר מִים בְּנִיעָה וּבְעִירָה. האדם העובר לתור את הארץ, עוקר עצמו עליה, הוא בא, עוֹדֵר וְרוֹעֵה עליה. הוא עוצר ועומר עצמו עליה, הוא בעצם צובר עצמו עליה כעפר רב ורופף, הבערה מביאה ומְעַבֶּה אור. העפר פרוע ורב גרגרים ופירורים רועפים ורופפים. פוארות העץ גם הן פרועות ורבות. פרי האדמה ופרי הבטן מופיעים ונבראים ברבבות פרישים. האדם פוער את פיו ופוער את לסתותיו. ודבר מן הדברים ברור וסביר, אם הוא פרוש ופרוץ לעין בהיותו מפורר ומפורר לפרודותיו.

היפוכו של קרע הוא קבע או קלע; היפוכו של ארב הוא ארב, והיפוכו של פער הוא פעל. הבנתנו את דקות פועלו של הפעל העברי גדלה ומעמיקה בהסתכלנו בבני משפחתו הסובבים אותו, הנגזרים והנמשכים ממנו, וההולכים ונמוגים מאתו אל תוך משפחות אחרות, עד אשר הם יוצרים בהשתלבותם משפחה במשפחה ושבת בשבת את המרקם הלשוני הרציף והמושלם של הלשון העברית.

עֲרֵמָה היא אוסף של גרגרים, שהם אמנם מצויים(עם-עו-הוא-היא-עם) במקום אחד, עמוסים ומנועים מלהתפור, אך הם גם עלומים ועצומים כמו תלם במצב צבירה של קרבה רעועה ורופפת. רעמת הארי היא ערימת השער העמום והרעוע שעל צוארו. פרי עץ הרימון הרם כמו ערמון או כמו ארמון, עוֹרָם ומונע בקרבו ערימת גרגרים עסיסיים וטעימים. רִימָה, רומשת(ער-הוא-עם-היא-עו-היא-את), רעועה ועמומה כמו הריקבון. רִמָּי ערמומי, כוונותיו עמומות, ומעשיו מעשי המרה רעים של ערעור הדעת. השרש רמה, עיקרו עמעום וערעור; וכך, המעשה של "רִמָּה בִּים" הוא בעיקרו מעשה של המסה וניעור במים. הרעם הוא קול ים האוויר הרוטט והוועם, רוֹם בדמי חובו. פצע מְמָיר הוא מום רע. מְרוּהָ היא ריר עמום; ריר בעל טעם רע ומריר. רוֹם הארץ הוא החלל הרעוע והמואר, העומם את כל היקום, שבו ממריא ורועה כל צבא השמים. אמיר העץ הוא עֲמִיר ענפיו הרעננים העוממים אותו כרעמה נעורה. התמרמות היא התעוררות עמומה בלב האדם של כעס ערירי וממאיר. בְּאֲמִירָה יש מן הנאום וגם מן התרועה של ניעור מילים מן הפה.

זרימה היא זרייה עמומה של מים סועים בדמי תוכם, סרים ורומשים כמו צִנּוֹר(עו-היא-נע-הוא-ער). קרובים לזרימה: זריבה, זריחה-זריקה, זרידה, זריחה. גם: ברימה-פרימה, גרימה-חרימה-כרימה-קרימה, דרימה-טרימה-צרימה. בְּרִמָּה יש מן הציוף, מן העמום, מן הנאום, מן השירה, מן האמירה וגם מן התרועה. רתימה היא עצימה רעועה של הסוסים לעגלה כדי לאפשר להם לרתוע ולרוץ במְרָץ ובחפזיות. קרובים לרתימה: רגימה-רחימה-רקימה רדימה-רוימה-רשימה. הנרדם גם על מקומו בנעימות, אך הוא גם ער כְּמִץ עומם בגחלים. דבר סוד משמעוית רתום ורדום בְּרִמָּה, ברישום, וכן ברשימה.

היפוכה של רתימה הוא פטימה, חתימה, כתימה, קטימה, סתימה או לטימה; היפוכו של רמה הוא תמה; היפוכו של סעיף הוא סעיר; היפוכו של רִמּוֹן הוא גִּמּוֹן; היפוכו של רִמָּץ הוא שְׂמָץ; היפוכו של צִנּוֹר הוא צִנּוּק; היפוכו של נאום הוא רעום, והיפוכו של רִמָּי הוא רִמָּי.

השרש טמר טומן ואוצר בקרבו משמעויות של הטמנה, צריחה, האֲמָרָה ואריזה, וכמוהו השרש שמר על קרוביו: גמר, חמר, כמר, נמר. אבל אין בין עצם מעשה השומר הניצב על משמרתו לעצם מצב השמירה ולא כלום. שמירה היא שימה-עצימה-עצירה בלבד. השרשים מרט, מרס, מרש, סמר, צמר, צרם, רמס עוסקים בהטמנה, מיסמוס ורציצה. העוף המרוט הוא עוף בעל נוצות מצוצות, רצוצות ומרופטות; מצב שגרם המורט. צֶמֶר הוא עמיר הרעמה המצומצמת על גב הכבש. הצֶמֶר מסולסל כתמרות עשן או כצֶמֶר התמר, שהיא כשלעצמה אינה אלא אֲמֶרֶת התמר. מְרָמָה היא בעצם מְצֶמָה, עשויה לגוזז בה צמר וזמורות מן הצמרת. מְסָמֵר הוא זמורת מתכת קטנה ביד הנגר וביד הסנדלר.

פרימה היא פריעה, הפנמה ואיסוף לְעֶרְמָה. השרש פרם בודד בלשוננו, ללא קרובים המורכבים כמוהו ממושגי היסוד עף, ער, עם, כי רק לעתים רחוקות יבוא מושג היסוד עם יחד עם מושג היסוד עב בשרש אחד.

השרש ספר כשלעצמו אינו מורה בהכרח על גזיות השיער. משמעות הפעל (או השרש) ספר מרומזת במשמעותם הפרוזאית של קרוביו המידיים, דבר-טבר-סבר-צבר-שבר-שפר-תבר-תפר. הסתפרות היא צבירה ושיפור צורת השיער למעשה טבור כמו הר תבור. אבל צבירת השיער יכולה להיות על הראש, או היא יכולה להיות גם על הרצפה. את המספרים אנתנו יכולים לראות כמספרים הנשברים בצירים, או רק ככלי עבודתו של הספר, כמו שמזמרה היא אך כלי עבודתו של הזומר. זמירה היא הפעולה של הסרת זמורות מן הצמרת התמירה והסמירה. כלומר זמירה היא אך זמירה. סבר משמעו צבר שברי רעיונות. כמה מקרוביו של השרש ספר בשינוי סדר מושגי היסוד עז, ער, עף המרכיבים אותו הם: שרף(עז-ער-עף), בדר(עב-עד-ער)-פדר(עף-עד-ער)-פטר(עף-עז-ער)-בצר(עב-עז-ער)-פצר(עף-עז-ער)-פשר(עף-עז-ער)-בתר(עב-עז-ער)-פתר(עף-עז-ער), פרד(עף-ער-עד)-פרט(עף-ער-עז)-פרס(עף-ער-עז)-פרש(עף-ער-עז)-פרץ(עף-ער-עז), פרש(עף-ער-עז), רדף(ער-עד-עף)-רדף(ער-עז-עף)-רשף(ער-עז-עף), רפד(ער-עף-עד)-רפס(ער-עף-עז)-רבץ(ער-עב-עז). קרוב אחר של ספר: סמר(עז-עם-ער). סיפור הוא ציבור תפור ומשופר של דברים. דוברת היא מין צוברת, טוברת או תוברת של עצים שבורים וצבורים למעשה של דבר שט. הדברת היא הצברה של חללים. מחלת הדברת היא מחלה ציבורית מדבירה של מורסות צבורות, והמדברת הוא מין דבר ציבורי.

היפוכו של פרס הוא פחס או פטם; היפוכו של פתר הוא פתל; היפוכו של פרס הוא פחס; היפוכו של צרמה הוא צקמה, צצמה או צלמה; היפוכו של שיפור הוא שיפוי; היפוכו של צמירה הוא צמיתה, והיפוכם של מספרים הוא מספחים. השרש גוע(גע-זע) מתאר גאות והינשאות בלבד. גוע העץ הוא, על כן, חלקו הגואה והצועה של העץ-גופו הגוצני המוקיע הנועץ על קצהו הקשה והכשה את עליו ואת ענפיו. בחילוף מושגי התופעה עב, עג, עז, על, עם, נע, גוע העץ הוא בעצם בצע או פצע העץ המפציע וגואה מעלה, נטע העץ הנוטה מעלה, קצע העץ הגואה והצועה מעלה, גבע העץ, גלע העץ, גמע העץ או פנע העץ. גם לחץ וגם לקוץ וגם לפוס וגם לפיס וגם לפיסא וגם לעוקץ יש צורה קטועה, גושית, גסה וקשה. העוקץ הוא בעל קצה חד וקשה הגז וגועש החוצה. קצהו של העוקץ מקיץ, מגיש ומקיו עצמו לחוש החוצה. כעס(גע-עז) אינו ניתן למישוש בידיים, אבל הוא מוכר לנו בקיצוניותו הרגשית הגסה והקשה. לחטף יש צורת חוט חד, ולאגוז יש צורה גוצה וגסה-גם לעץ וגם לפרי. הישן, ישנו ואינו.

ברור שהשרש חנך(הך-נע-הך) אינו יכול להביע בגשמיות מרכיבו גאה-נאה-גאה את כל התהליך המשוכלל ורב הפנים הקרוי בפינו חינוך, ואכן הפעל חנך מביע רק את תוצאת החינוך בהקניית(היא-גע-נע-היא-את) דעת ובהענקת(היא-נע-גע-את) חן(הך-היא-נע). החינוך מתנה(עם-הך-נע-היא) את הדעת על חוג(הך-הוא-גע) מכונה(עם-הך-הוא-נע-היא) האנכי(היא-נע-הך-היא) הנכון(היא-נע-הך-הוא-נע). אילוץ(היא-על-הוא-עף) גם הוא אינו אלא הפעולה שסופה התעלות התבוהה(היא-את-עב-הוא-נע-היא) והאופי והתעבותם. השרש חנק(הך-נע-גע), הנבדל מהשרש חנך בהבדל הגייה דק ביותר, הוא מוחשי יותר, ופעולת החניקה או תוצאתה מובנת לנו מקרבת השרש חנק לשרשים פנק, זנק-שנק; חבק, חדק-חוק-חשק, חלק, חמק חנט. היפוכו של גבע הוא גרע; היפוכו של בצע הוא רצע; היפוכו של כוס הוא כור; היפוכו של אגוז הוא ארוז; היפוכו של גוף הוא גור; היפוכו של קוף הוא רוץ; היפוכו של עוקץ הוא עורץ; היפוכו של קצן הוא קרן; היפוכו של אנך הוא ארך; היפוכו של פיסא הוא פירע; היפוכו של חנך הוא חרך, והיפוכו של חנק הוא חרק.

שיפול מובני השרש והשקפותם-חיוב ושלילה

אין בין החיוב והשלילה (כלומר התלילה) אלא הכיוון (כלומר הגיבון, למען שוות גיוון למראה הנטייה של הכמיהה והמגמה). מושג הערעור ער יכול להורות על רוע או על ערנות ורענונות, על זרות(עז-ער-הוא-את) או על רעות, על התערות או על עריריות, על בריחה או על פריחה, על רציחה או על רווחה. מושג ההגעה גע יכול להורות על גאות או על מועקה ודיכאון, על גאווה או על כאב, על גב או על גב, על גיא או על עוגה, על שגיאות או על שקיעה, על חן, נוחות והנאה או על נכאים ודכדוך. מושג היסוד עב-עף יכול להראות על תעופה או על עייפות, על אהבה או על איבה, על תועפה או על תועבה. כך גם בגרמנית: ab למטה, אך באנגלית: up למעלה. מושג היסוד עז יכול להורות על תעוזה ועידוד או על ייאוש ואדישות, על התנשאות או על מנוסה, על נטיעה או על נטייה, על האצה או על האטה, על דעת או על טעת. מושג היסוד על יכול להורות על התעלות או על לאות, על תלילה או על שלילה, על העפלה או על האפלה, על אליפות או על עליבות. מושג היסוד עם יכול להורות על קימה או על עגמה, על נחמה או על נקמה, על נעימות או על אימה. מושג היסוד נע יכול להורות על און או על עוני, על מניעה או על הנעה, על הון או על יגון.

נביט בצמד השרשים בעלי המשמעות המנוגדת צבר(עז-עב-ער)-שבר(עז-עב-ער). כדי למצוא את מובנם הסטטי של השרשים האלה, טוב להתבונן בתבנית הפעול שלהם צבור-שבור. ואכן, השבור הוא אך ציבור צבה ורעוע של רסיסים רבובים ורצוצים. באופן זה, שיפור הוא אך צבירה של שברי תוספות, ודיבור הוא אך צבירה של אמרי שפך. דביר הוא טבור, צבור ותפור במעשה של שיפור. הדברת היא שבירה וצבירה של חללים. דבר הוא צבר לא טוב ולא נעים של מורסות. חור(הך-עז-ער), פירושו חש להיות אחוז ואזור עם רעיו, או חש לדור עם רעיו. כך גם בפעלים חדר(הך-עד-ער)-חשר(הך-עז-ער)-חתר(הך-עז-ער). חסר(הך-עז-ער) פירושו החיש והסיר את הניתן לגזירה(גע-עז-היא-ער-היא), ולאחר מכן אחז ואסר אותו במקום אחר. קשור(גע-עז-הוא-ער) או חשור(הך-עז-הוא-ער) יכול להיות רק המקועקע, המזועזע והמעורער, וכן הקצור או המקוצר. כאלו הם היחסים בין כישרון וחסרון, ריתוק וריסוק, החורה והחסרה. החורר חושר עצמו עם מרעיו, והמחסיר קוצר ומסיר את הזויר, הפזיר והנייר. התגברות חבורת העפר עושה את הקבורה. וכן גויעה היא גביעה של הגוף הכפוף. אדם יכול להיות תף מפשע או תב פשע. האשמה יכולה להיות מוגבהת ממנו או כפוייה וחבויה בחובו.

החלש(היא-הך-על-עז), רפה האונים וקלוש הכוח גולש(גע-הוא-על-היא-עז) מטה, אבל החולש פולש, גולש וחולף על

הנתונים למרותו. הצונח נופל זנוח, אבל המונק עולה, מתנאה וגואה.

האָבוּד(היא-עב-הוא-עד), עבוט(עב-הוא-עז) אפוד(עף-הוא-עד) ואבוט(עב-הוא-עז) בבדידותו. העוּבו(היא-עז-הוא-עב), אָסוף(עז-הוא-עף) בבדידותו. על המספן שוכנת (סוכנת) דאגה שגיאנה כמו סכין. ואין בין מוסר(עם-הוא-עז-ער) ומותר(הוא-עם-הוא-עז-ער) אלא עצירה ועתירה. תם הוא אדם מושלם, אטום בחלקיו ושלם ברוחו, אבל תום הוא סיום והשלמה, לחיוב או לשלילה. סוף הוא מקום האיסוף, ההסתעפות והסיבוב. אִפּוּס הוא איבוס לשם הַשׁוּאָה, כלומר אָפּס מקום הוא אָבס המקום עד סוף יכולת הקיבול שלו. כך גם קץ הוא מקום יקיצת העוקץ הקוצני או הקצה המוקצע. שׁוּי הוא שאיבה של שְׁבִי טוב ושפוי. שׁוּא הוא מצב של שׁוּיוֹן אפשרויות או שׁוּי משקל של יתרונות וחסרונות.

השרשים אול-אסל-אצל-אשל-עצל מורכבים ממושגי היסוד עז, על. משרשים אלו נגזרו שם העץ אָשֶׁל המתנשא והמתעלה, שם העץ צָאֶל האצילי בעל השוליים הצוללים, שמו של המלך שאול, שם העיר שלה הסלולה על תֵּלָה, שמות האנשים שְׁלָה, צָלָה וסְלוּא, שם החיה שועל, שם מין החול תולעת תולות הגוף בעליל וגם שמו של הַטְּלָה. הוראת מושגי היסוד עז על בשרש אול היא יציאה ועלייה של נוילה והזולה. מושגי עז, על בשרש עצל מורים לא על הינשאות הרוח והתעלותה, אלא על דלילותה בנטייה ובלאות; העצל כמוהו כעָגֶל מרבק או כעֶזֶל.

בני משפחת השרשים נגב-נגף-נקב מורכבים כולם ממושג ההתנאות נע, ממושג ההתגאות גע וממושג ההתעבות עב. משפחה זו הולידה את נַגְב-נַגְף, וגם את נַקְב, שהתנאותו, התגאותו והתעבותו הן על דרך השלילה, זוג השרשים נבל-נפל הוליד את נַבֶּל, שהתנאותו, התעבותו והתעלותו הן על דרך החיוב. השרש נפל אינו מתאר את תהליך הנפילה ארצה בתהליך של הרצה מטה בכוח הכובד, אלא אך את התוצאה הסופית של תהליך זה, שבו הגוף כבר(גע-עב-ער) מונח ומוטל על הארץ. הגוף הנופל בעצם מעפיל אל האדמה המושכת ומחויקה אותו, ובסופו של דבר הוא מאפיל עליה. כך גם באנגלית: fall משמעותו נפילה, אבל full משמעותו מלא. בכל אופן, מושג היסוד נע אינו מורה על תנועה אלא על התנאות בלבד.

קרובו היחיד של השרש נבל בשינוי סדר מושגי היסוד נע עב על הוא לבן, ההופך לשרש גבן (גון) בהמרת מושגי היסוד על, גע. קרוביו האחרים של נבל בשינוי מושגי התופעה עב, עג, עז, על, נע, הם גבל-הבל-חבל-כבל-קבל-כפל-דבל-זבל-טבל-טפל-סבל-ספל-שב-שפל-תפל, נדל, נהל-נחל-נכל, נול-נטל-נשל, נבב, נבג-נבח-נפק, נבו-נבט-נפץ-נפש.

נתבונן בשרש שכב(עז-הך-עב) על בני חוגו(הך-הוא-גע-הוא): דחף-דכף-זהב-זקף-יהב-יגב-יקב-טחב-סגב-סחב-סחף-צחף-שגב-שחף-שקף-תחב-תכף-תקף, המורכבים כולם ממושג ההתנשאות זע, ממושג ההתגאות גע וממושג ההתעבות עב, על חילופי סימני הכתב וההיגוי שלהם: ד ז י ט ס צ ש ת, ג ה ח כ ק, ב ו פ. שיכול סדר המושגים עז, הך, עב, בשרש מקרב אליו את דבך-זבת-טבח-טוח-סבך-ספח-צוח-שבח-שבך-שפח-שפך-תפח, בטח-פסח, חבש-חפש-כבש-כפש. חילוף מושגי התופעה עב, עג, עז, על, נע מקרב אל השרש שכב את השרשים נקב, שבב, שגב, שלו, זנב, שקט, שכך, שכל, שכן. אם כן, השכיבה, שאנו מדמים אותה כתהליך של נטייה מטה, היא בעצם שגיבה של הגוף השוכן על מיטתו. אין בשכיבה שום הוראה על הדינמיקה של פעולת השכיבה עצמה, אלא תיאור מצבו הקבוע של השוכב המתעכב והעוגב על מיטתו בלבד. מְטוּחַ הוא מְטוּחַ, מְשַׁךְ או מְטַפֵּחַ של קליעים מסתפחים אל מטרה תופחת.

צמד השרשים חפש-כבש הוליד את צמד הניגודים חוֹפֵשׁ-כוֹבֵשׁ. ואמנם, רק החפשי ובעל הדעה המגובשת יכול להחפז ולעשות כחפצו על מנת לחפש, לקבץ ולכבוש לו כיבודים. הקצין והקטין שניהם קיצוניים בדרגתם, וכמוהם הכתיך. השרשים דגל-דקל-זחל-זחל-יחל-יכל-סגל-סכל-סקל-צחל-שגל-שחל-שכל-שקל-תקל מורכבים כולם ממושגי היסוד עז, גע, על. כמה מבני משפחה זו הם: דָּגֶל הדואה, הגואה והעולה על תְּרַבּוּ; דָּקֶל הדואה, הגואה והעולה על געוּ; סִגְל, שהוא שגיא עגול ומסולא; סְקִילָה, שהיא העוזה, העקה והעלאת אבנים; שְׁקִילָה, שהיא העוזה, העקה והעלאת כל דבר כבד, והיתקלות, שגם עניינה הוא הינשאות, התגאות והתעלות. משפחה זו כוללת גם את שְׁכָל שעניינו זכייה, שאילה והכללת דעת, אך גם את סְכָל, שעניינו שקיעה ושלילה של הדעת.

עם קרוביו של סכל בשינוי סדר מושגי היסוד עז, הך על בשרש נמנים השרשים סלק, כסל, קלס, לשך, לחש. השרש לשך הוא תשתיתה של לְשָׁכָה, שהיא עליוה ושגיא. קרוביו של סכל בשינוי מושגי התופעה עב, עג, עז, על, נע, הם בחל, גחל, זחל, נחל, סבל, סגל, שתל, שלל, סחב, שחק, שחז, שחל, שחן. השרשים לחל(על-הך-על) שנל(עז-נע-על) אינם בשימוש, אולם השרשים חלל(הל-על-על) ונשל(נע-עז-על) נמצאים בשימוש.

השרש נכר(נע-הך-ער) המורכב ממושגי היסוד נע של ההתנשאות, הך של ההתגאות ועז של ההתערערוט ושעניינו נקיעה, ניצור וקריעה, הצמיח את ניפור, המורה על נהייה, הגירה ועקירה של זרות. אבל אותו השרש הצמיח גם את הַפְּרָה, שהוראתה הוקעה, ערעור, פריעה והפרדה של גורמים ונבירה בתוכם למען הפשרה, הבהרה והבחנה של טיבם המפורש. השרשים אדר-אור-אטר-אסר-אצר-אשר-אתר-עדר-עור-עטר-עצר-עשר-עשר-עטר-עטר מורכבים כולם ממושג התנשאות עז וממושג ההתערערוט עז. האָסִיר צרור עם עֶדֶר עתיר ואדיר של מרעים. הוא אָטֵר עֶזֶר, אך יש לו רשות, מְטָר לו תאור את אתרו עד עטרת אזור מעצרו. על אף היותו אגור בתוך קיר קעור וסגור, הוא יכול לעקור את רגליו ולעבור בתוך מקום סתרו. לכן, מוסר ומותר חד הם. על אף השתקפות מיובנם. מוסריות היא מתירנית עד גבול האיסור ולא קיפאון מוחלט. האדם המוסרי אזור עז ומדיר רגליו מדחי. המתירנית מסירה את אָסוּרֵי המוסר, אולי במקור של עֶשֶׂר ואֶשֶׁר.

דוגמה נוספת לאופיו היסודי של השרש העברי מציא לנו הפעל חסד, המורכב ממושג ההתגאות גע-הך וממושג ההתנשאות עז-עד. חילוף סימני הכתב וההיגוי ד ז י ט ס צ ש ת, ג ה ח כ ק של מושגי היסוד עז, עג מקרב אל השרש חסד את השרשים גדר, גזו, גסס, גשש, גתת, גדש, גשת, הדד, הדס, חדד, חזו, חטט, חצץ, חשש, חתת, חדש, חצר, חשד, כדד, כסס, כתת, כשד, כתש, קדד, קזו, קטט, קסט, קסס, קצץ, קשש, קדש, קסט, קשט, קשת. שיכול סדר מושגי היסוד בשרש יוצר את השרשים דגש, סגד, סהד, דחס, סחט, סחס, שחד, שחז, שחט, סחש, תחש, שטט, שדך, סדק, צדק, שסק, ששק, שתק. חילוף מושגי

התופעה עב, עג, עז, על, נע, בשרש מוסיף, בין השאר, את השרשים יסד, פשט, לשד, ככד, חלד, חנט, חטב, חוק, חסל, חסן. ואכן, שרש זה הצמיח את חסד, שהוא מעשה של כְּבֹד ושל חֻק בגודל צדקתו וקדושתו, אך גם בחומרת חלונו והשדו. חסיד הוא צדיק קשיש, חוק באמונתו, מקושט וגדוש במידות טובות. חֲסִידָה, אפילו יש בה מידות של חסידות, שמה אינו נובע ממידת החסד. החסידה היא מין עוף כשדי חשוב וחוק, בעל גוף כבד וחסון. גם גֹּזֵל אין בינו לבין גולגולת ולא כלום. הגזול הינו גֹּזֵל הציפור, מין חֲסִיל, הגדל בקן אימו. הגולן (הגדלן) מתגדל על קרבנו להקזו ולהציל ממנו טובת הנאה ובדרך זו הוא מגדיל (מגזיל) את רכושו.

היפוכו של אסר הוא אסף; היפוכו של חסד הוא חרד או חסר; היפוכו של חטוב הוא חרוב; היפוכו של גֹּזֵל הוא גֹּרֵל; היפוכו של עדר הוא עדף; היפוכו של אטר הוא אטם; היפוכו של הדס הוא הדר; היפוכו של גסס הוא רסס; היפוכו של חצץ הוא רצץ; היפוכו של חלד הוא חרד; היפוכו של חסן הוא רסן; היפוכו של חנט הוא חרט; היפוכו של חטם הוא חרם, היפוכו של יוצר הוא יוצק; היפוכו של יסר הוא יסד; היפוכו של קפא הוא קרא; היפוכו של עתר הוא עתד; היפוכו של אשר הוא אשד; היפוכו של חצר הוא חצד; היפוכו של פשר הוא פשט; היפוכו של ברק הוא בדק; היפוכו של כבד הוא כבר; היפוכו של שחד הוא שחר; היפוכו של סבל הוא רבל; היפוכו של סכל הוא רכל; היפוכו של נכר הוא נכד; היפוכו של זחל הוא רחל; היפוכו של קדח הוא קרח; היפוכו של שתק הוא רתק, והיפוכו של קדש הוא קרש.

שרשים דו-מושגיים

הצירוף של שניים מתוך שבעת מושגי היסוד-בא, גע, זע, על, עם, נע, ער-יוצר את מכלול השרשים שבטבלה:

ער	נע	עם	על	זע	גע	בא	
בר	בן	בם	בל	בו	בג	בב	בא
גר	גן	גם	גל	גז	גג	גב	גע
זר	זן	זם	זל	זז	זג	זב	זע
		לם	לל	לש	לח	לב	על
מר	מן	מם	מל	מס	מג		עם
נר	נן	נם	נל	נס	נג	נב	נע
רר	רן	רם	רל	רו	רג	רב	ער

שרשים אלו מתפתחים עם תוספות א ה ו י ע למערכת השרשים המסופעת דלהלן:

בר גר זר מר נר

השרשים האלה מורכבים ממושגי התופעה עב-עפ, עג-גע-הך, עד-עז, על, עם, נע, בתוספת מושג הערעור ער, והם מתארים את הגיבוב, הדיבוב, הליבוב והניבוב בקיומם המעורער. הם קיימים גם בצורות בור-פור, גור-חור-כור-קור, דור-זור-טור-סור-צור-שור-תור, מור, נור; גם בצורות ביר-פיר, גיר-כיר-קיר, דיר-זיר-סיר-שיר, ניר; גם בצורות ברר-פרר, גרר-חרר-כרר-קרר, דרר-זרר-סרר-צרר-שרר-מרר; גם בצורות גהר-הגר-חגר-חקר, סדר-סתר-ששר; גם בצורות אבר-אפר, אגר-אכר, אדר-אזר-איר-אסר-אצר-אשר-אתר, אמר; גם בצורות עבר-עור-עפר, עגר-עכר-עקר, עדר-עזר-עטר-עיר-עצר-עשר-עתר, עמר, ענר; גם בצורות באר-פאר, דאר-שאר-תאר, מאר, נאר; גם בצורות בער-פער, גער-כער-קער, זער-סער-צער-שער, נער; גם בצורות ברא-פרא, חרא, דרא, מרא, פרע, גרע-קרע, זרע-צרע-שרע; וגם בצורות ברה-פרה, גרה-חרה-כרה-קררה, זרה-שרה-שרה, מרה.

בשיכול סדר רכיביהם, השרשים האלה מקבלים את הצורות רבב-רפף, רכך-רקק, רדד-רטט-רסס-רצץ-רשש-רתת, רמם, רנן; גם את הצורות ארב, ארג-ארה-ארך, ארד-ארו-ארץ-ארש, ארם, ארן, ערב-ערף, ערג-ערך-ערק, ערד-ערץ-ערש, עמר, ענר; גם את הצורות רעב-רעף, רעד-רעץ-רעש, רעל, רעם, רען; גם את הצורות רפא, רבע, רגע-רקע, רצע-רשע-רתע; גם את הצורות רבה-רפה, רהה, רדה-רזה-רצה-רשה, רמה; וגם את הצורות רוב-ריב, רוח-ריח-ריק, רוץ-ריס, רום. תוצאתה של בְּרִיאָה(עב-ער-היא-היא) (באנגלית creation, כלומר קריעה), היא בקיעה ופריעה של הגשמיות והופעת רבבות יצורים דוממים וגם בעלי פראות ונפש, הפרים והרכים לפאר את העולם. תוצאתה של יצירה היא עצירה וציריה של מכלול הפרטים, המרכיבים את היציר עתיר תכונות הגוף והנפש. היציר הרגיש יכול להיות מאושר בעושר נפשי, או עתיר בצער זר של ייסורים שורים, צרוים וסוערים.

אדם הגר(היא-גע-ער) ודר(עד-ער) בארץ גואה, דואה ורועה עליה; הוא כגרגר אחד אגור בתוך יגר תושבי המקום. האדם כורע וגוהר(גע-הוא-הך-היא-ער) על אדמתו, עורג עליה, מכרכר עליה, נגרר עליה, עובר(הוא-עף-היא-ער) על פניה לארכה ולרחבה, עוקר(הוא-גע-היא-ער) ממקום למקום, תרו-וע(ער) אותה ובא במגע רופף ומשוחרר עם שאר רעיו ואזרחיו בני החורין, הדרים עמו באתרו ובעירו. בעמלו כורה האדם את עפר(עף-ער) אדמתו, קורע לו קורות, עוקר אבני גיר לבנות לו קירות, אוגר את היקר לו, וגם מטפל בגוריו הרעננים והיחירים. האדם מכיר את מכריו הקרובים אליו וגם את הנכרים הזרים לו והרחוקים ממנו.

פָּרַע היא קָרַע מקרעי הַרְגָל(ער-היא-גע-היא-על), המתחברים בפרקי(עף-היא-ער-גע-היא-היא) הגוף; הַפְּרָע(עב-היא-ער-היא-ה), הירך, הקרסול והכף. זרוע היד משתרעת ומתפרעת על ציר מרפקה. למרות היות העצמות מחוברות באתר הפרקים בגידים ובשרירים מגע העצמות בפרק רופף(ער-הוא-עף-היא-עף) כדי לאפשר את תנועתם היחסית בכניסו ובפטישה. כפי שכבר אמרנו, הַפְּרָע היא תוצאה של קרקור לגילוי ולברור פרטים. ניפור הוא נקיעה וקריעה של זרות. מים קרים הם מים זרים, הנובעים צוננים(עו-הוא-נע-נע-עם) מן הבאר. מים זרים פושרים(עף-הוא-זע-ער-עם) נעימים יותר לשתיה מאשר מים חמים עומדים. הרגשת הפה את המים האלו היא כהרגשת הגוף את הקרירות שבאיבוד חומו, כמו במשב אוויר צונן על פניו. על גוף קר אנו אומרים שהוא בעל מידת חום נמוכה, ועל גוף חם אנו אומרים שהוא בעל מידת חום גבוהה. המדע הסיר את התחושה הגופנית מדירוג החום והקור, והוא מייחס לטמפרטורה את המובן המוחלט של מידת הוראת המדחום בלבד.

האריגה, אין תכליתה יצירת קרעים רקועים, אלא הארכת הבר הערוך על פני הגול. ואכן, הפעל ארג הוא תולדה של הפעלים ארך וערך, שהם כשלעצמם נמשכים מן הפעלים רכך-ריק-רקע-רקק, שעניינם עקידה רעועה ורכוכית כמו זו של חוטי שתי וערב. אריגה היא אריזה של חוטי הבר ליריעה רכה. השרש רוח מתאים לתכונת האוויר האוּרְחַת והרוּקַע בקפות על פני הארץ. רכותו של האוויר היא פעל יוצא מן המגע הרעוע שבין חלקיקיו, שאינם עוזקים בשריג צפוף כבגוש מתכת, ועל כן הם יכולים לעור בתוך מצבורם שבחלל. החומר הרך הניתן לריקוע והנקרא פנינו פלסטי התנהגותו כהתנהגות ערימת גרגרים מגנטיים האחוזים זה בזה בכוח משיכתם ההדדית במגע רעוע ובלתי קשיח, דבר שהלשון העברית מתארת בצירופים גע ער, הר ער, ער גע, ער הר.

בג נו בל בס בן

שרשים אלה מורכבים ממושגי ההגעה, היציאה, העלייה, העמסום וההתנאות עג-הך, עד-עו, על, עם, נע, ועוד מן מושג ההופעה עב-עף. הם מופיעים גם בצורות בוך-פוג-פוח-פוך-פוק, בוז-בוט-בוט-בוץ, בול-פול, בון-פון; גם בצורות בקק-פחה, בוד-בוז-בוס-בוצץ-בשש, בלל-פלל, פנן; גם בצורות אבק-אפק, אבד-אפד-אבס-אבש, אבל-אול-אפל, אבן-אפן; גם בצורות עבד-עבש-עפש, עול-עפל; גם בצורות באס; גם בצורות בעט-פעט, בעל-פעל, פעם; גם בצורות בכא, בדא-בטא, פלא; גם בצורות פגע-פקע-בקע, בצע-פצע-פתע, בלע; וגם בצורות בהה-בכה-פחה-פכה, בוה-פצה-פשה-פתה, בלה-פלה, בנה-פנה.

בחילוף רכיביהם, שרשים אלה מקבלים את הצורות גוב-גוף-חוב-חוף-קוב-קוף, דוב-דוב-זיף טוב-טוף-טוב-טוף-סוף-סוף-סיב-סיף-צוב-צוף-שוף-תוף, לוב, פום-פים, נוב-נוב-ניב-נוף; גם את הצורות גבב-גפף-חבב-חפף-כפף, דבב-זבב-טפף-סבב-ספף-צבב-צפף-תפף, לבב-לפף, נבב; גם את הצורות ככב, טטף; גם את הצורות אגב-אגף-אכף, אדב-אוב-אסף-אשף, אלף, אנף; גם את הצורות עגב-עכב-עקב, עדף-עזב-עשב-עשו, עלב-עלף, ענב-ענו-ענף; גם את הצורות כאב, דאב-זאב-סאב-שאב-תאב, לאב, נאו-נאף; גם את הצורות זעף-סעף-צעף; גם את הצורות חבא-קפא, דבא-סבא-צבא, לבא, נבא; גם את הצורות גבע-גוע-כבע-קבע, טבע-יפע-צבע-שבע-שוע-שפע-תבע, נבע; וגם את הצורות גבה-כבה-כוה-כפה-קבה-קוה, דפה-טוה-יפה-סוה-ספה-צבה-צפה-צוה-שבה-שוע-שפה, לבה-לוה, נפה.

מעניינת השוואת השלשלת אבן, אגן, אדן-אזן, אלן, אמן בהקבלה לשלשלת אב, אה, אם. כנגדם עומד השרש ארן. האָבֵק הוא הפיח הבוקע מן האש ומתאבך וחובק את הארץ. התאבקות היא התחבקות של מתגוששים. היפוכו של פיח הוא ריח, והיפוכה של התחבקות הוא התרבקות, התחרקות או התחברות. השרש חרק עומד גם מנגד לשרשים חוק חשק, חלק, חמק, חנק. התאבקות היא התאבקות של האדם עם עצמו. הקו(היא-גע-עב) הוא קב בעל כף או בעל גב; הוא בעצם מין יצור גבוה, קפוא ומעוכב כמו עקב, כמו כיב או כמו מקווה. נשים אל לב כי מקווה הוא מעוכב, אך מְקַוָה הוא קריע. תְּקוּוָה היא גאות ועיבוי ציפיות ומשאלות הלב. חוף הים הוא גוב הים. היפוכו של חוף הוא חור. זאת ועוד, חוף הים הוא מגובב, אך חור הים הוא קרוע. בקיעת אור השחר היא ביאה וגאות אור השחר בהפציע השמש. בקיעת כל מעיינות תהום היא נביעה והגעת המים מתוך תהום האדמה. האפרוח הבוקע מן הַפִּיצָה בא ונוקע ממנה, ובעשותו כן הוא נפרד ונבדל ממנה. פִּיצוּן, המכיל את מושגי היסוד עף, עז נתפס כהפתעה, כהפצה וכפיתיה, אבל שרש זה מתאר לא יותר מאשר מצב של עיבוי מאושש. פִּיזוּר הוא פציעה וערעור. בשרש פקר מושג היסוד גע מחליף את מושג היסוד זע שבשרש פזר; ואמנם הפקרה, יש בה מן ההעתקה וגם מן הפיזור. היפוכו של פקר הוא פקד, כלומר היפוכו של "וַיְהִי פְקֵד אֶת-שָׁרָה" הוא וַיְהִי פְקָר אֶת-שָׁרָה, וכן היפוכו של "וַיַּעֲקֹד אֶת-יָצֶק בְּנוֹ וַיִּשֶׂם אֹתוֹ עַל-הַמִּזְבֵּחַ" הוא וַיַּעֲקֹר אֶת-יָצֶק בְּנוֹ וַיִּסֶר אֹתוֹ מִן-הַמִּזְבֵּחַ. בשרש בקק מחליפים זוג מושגי היסוד גע-גע את זוג מושגי היסוד עז-עז שבפצץ. קציצה היא הקאה, העתקה והוצאה במובן של פציצה, פתיתה, גביה וכפיפה. השרש קצץ מתאר את המצב של גאות צזה. היפוכה של קציצה הוא רציצה, בהמרת מושג היסוד גע כמושג היסוד רע. גבב מתאר את המצב של גאות אביבית. היפוך מצב הצבירה של גבב הוא רבב או גרר. זהו גם מובנם של שאר פעלי הקטיעה: גדע, גזז, חצה, חצץ-כסס-קסט-כתת, קטע, קטן, קשש, תחת, נתח, דקק, נתק. קטן הוא קטוע, אך טעון בנוי.

עניין כל השרשים האלו הוא גאות והינשאות, אך היחס ההפוך שבין הגאות והשקיעה, בין היציאה והכניסה, יוצר במשפחה הזו שרשים קרובים, שאנו מדמיינים לעצמנו בהרהורי העין הפנימית שלנו, החולמת על דוגמאות מוכרות ומעשיות בתיאורו החזותי של השרש, ברגע שהוא מפתיע את הדעת, המקנה לו מובן מייד בבואו אל תוך אזורי ההכרה הפתוחה והפעילה שלה, או דרך האוזן או דרך העין, כהיפוכי מובן. כך בוזגות הפעלים שגא שקע, דחה אהו, נגש נסג, עתק תקע, קטע קשה, נגד אחד, נתק תקן. היפוכי מובן מדומים כאלו ראינו גם בוזגות תלל צלל, נגע נקע, טבל טפל, דעת טעת. השרש קטע מתאר בעינינו פעולת קיצור, אבל קטיעה אינה אלא יצירת קטע שהוא כשלעצמו אינו אלא קוץ מפתיע בעל קצה חד, גואה וצץ, מעין גֵד, פֵד,

קת, פת או קש. קרובים לשרש קטע השרשים פתע-בטא, חטא, שתע, לטא, מצא, נטע, קבע-קפא, קלע, קמע, כנע. היפוכו של קטע הוא קרע, והיפוכו של הרהור הוא הבהוב.

בזה(עב-היא-עו-היא) היא עיבוי והעות שלל. בנבזו הוא הפצת הביזה. הצב שבזוחלים הוא בעל חיים אבוס וצבה, מצופה במעטה סב וקשיה שאליו הוא שב ונאסף כחילוון. הדוב הוא בעל גוף עדיף. הצבי הוא בעל גוף צבה וקרניים רמות, הצובאות על גב ראשו, מעצבות לתפארה כאצבעות. סף הדלת הוא צב וגב הדלת. סף הדלת וכן דף הדלת הם אסופים ועדיפים, אבל דף הדלת הוא רופף. הזיבה צובאת על הפצע, הזיו יוצא ונזבע מן האור, הפד בא ודואה מגזע העץ, וכן הדף והעפץ. הביצה היא מקום המים המבצבצים. הביצה היא טיפה קשיחה ואבוסה הבוקעת והנבצעת מגוף העוף. הטוטף הוא מעין תותה, מין ציץ עבה. השרש אבס אינו מתאר את פעולת האכילה הכפוייה אלא את תוצאותיה בגוף עב ועו כמו זה של האווו. בציעה-כמו גם פציעה, פשיעה, פשיעה, פתיתה ופיצוץ-הן בקיעה ופקיעה שסופן קטיעה והינתקות. מצב הצבירה ההפוך של פציעה הוא רציעה או פריעה. בדייה-כמו גם ביטוי, ציווי, שבועה, תביעה, שנוע-יוצאים מן הפה ונזבעים ממנו. הנכט, הנכג, העשב, האזוב, התבן והסוף הם טוב הארמה היוצא ונא מחיקה. עבוכה היא הבאה והועדה של יבול. הזנב יוצא ונזשב כמו דף או כמו ענף מגב החייה. המעטפה והצעיף עוטים ואופפים את הגוף. צביעה, ציפוי והטבעה הם מעשה של עטיפה והצפה. איסוף הוא מעשה של העזה ועיבוי וכמוהו גיבוב. סוף הדרך הוא סוב הדרך, המקום העקה בנקודת ההסתובבות והשיבה. הצטופפות כהסתופפות הן הסתובבות סביב המרכז כדי להיות קרוב אליו. השרש סבב אינו מזדה על פעולה מתמשכת אלא על העובדה שמסלול סובב הוא עז ומעובה כמו שב שבע ימים. היפוכו של סבב הוא רבב או סרר. קרובים לשרש סבב השרשים גבב, סבב, לבב, נבב, סכך, סלל, סמם, סנון, כלומר, מסלול הוא בעצם מסבוב. היפוכו של זובב הוא רבוב או זורר. הזובב סובב ומתעופף בצפיפות עם בני מינו, וכמוהו הדוב, האב, הצבוע, הצפע, השפן והצבי שהם גם עזים וגם עבים בעצמם. הצפיץ יוצא ומופיע ממעי הבקר כצפע היוצא ומופיע בשפע ושופי גופו. כזה הוא גם הצוף וגם הסוף. תוף הוא כלי צבה ותפוח עטוף בעור. דאבה-כמו זעף, אצבות, דווי, עיפיות-הן קאב המתייצב ומתיישב צכה על הנפש, אולי בציפייה ובשאיפה להשבעה. שעיפי לילה צצים ומופיעים בדעת. הפתעה היא הופעה ועיתוי. ווית היא מעין זבית או צבית יוצאת ופונה, היא גם מעין סבבת, גם מעין גבית גובהת כגבעה, והיא גם מעין שגית כרום הפסגה.

היפוכו של תבן הוא תרן; היפוכה של פסגה הוא רסקה, פרקה או פצרה, והיפוכו של חילוון הוא חירון. אפוד-כמו התבדודות, עזיבה, שאיבה, נשיבה, התנדפות, נדיבות, נטיפה, אפיסה, נפיצה, שאיפה, נשיפה, שפיעה, עיפוש, עובש, יובש, באשה, סיאוב, טינפות-עניין כולם הוא יציאה ותעופה. טויה היא שפיעת מצבור הצמר למעשה סיבים צבה וטוב. השב הוא שבע ימים ובעל גוף. סביאה כאביסה היא שפיעת מזון אל תוך הפה להשביע את התאוה ולשוות לגוף מראה צבה. יציבות היא העזה ועיבוי, וכן ישיבה. סף הדלת הוא גף הדלת. הספה השפופה היא כלי צבה לשבת עליו ולהשתוף עליו בהצבת הגוף. השוואה היא הצבת דבר אל מול דבר כדי לראות שוב את השופי שלהם ואת מצב טיבם. ציפיה היא צוץ והתעבות התקווה והשאיפה שבלב. הצופה עצמו עומד ניצב כגובה וכסוגה על מגדלו הגבוה והסגיא. שבייה היא נשיאה והבאה. שפיות היא צביות הגוף השבע והבריא. אפוד הוא אגוד או עקוד לכפות בו את הגוף.

היפוכו של עיבור הוא עיבור; היפוכה של טויה הוא רויה או טרייה; היפוכה של ספה הוא רפה; היפוכה של השוואה הוא השוואה; היפוכו של אבס הוא ארש; היפוכו של צפף הוא רפף או צרר; היפוכה של שפיות הוא רפיות; היפוכה של שבייה הוא שרייה; היפוכה של נדיבות הוא נדירות; היפוכה של עיפיות הוא עיירות; היפוכו של דווי הוא רווי; היפוכו של עיפוש הוא עיפור; היפוכה של הפתעה הוא הרתעה או הפרעה, והיפוכו של יובש הוא רובש, רופש או יורש.

מושגי היסוד עם, על, הם סימטריים לגבי המקום והמרחב, וגם מובן העליונות הוא אך יחסי. משמעות השרש פעל היא בא-עלה או הופיע-לאה, כביטוי להעפלה ולעשיית חיל בעיבוי נכסים וביעילות. כזה הוא גם השרש בעל. אלוהיהם של הכנענים פעל, הוא גם אב עליון וגם פעל כל התופעות הפלאיות, לפי אמונתם, ואכן, אין בין אל עליון לבין בל תחתון אלא א, ב בלבד. הפועל, כעובד, מביא ומעלה את יבול עמל כפיו שלבלב ושהבשיל במלאכתו. פעלות היא פעלות כי אין בעלות ללא פעלתנות.

היפוכו של פעל הוא רעל או פער; היפוכו של בעל פעור הוא בער פעול או רעל פעוט, והיפוכו של לבלוב הוא רברוב. אפלה היא החושך העולה, מתעבה, נופל, אופף, עולף ומלפף את הארץ בעליל. היפוכה של אפלה הוא אפרה. האבלות באה ועולה להאפיל על הנפש. פלאים הם תופעות ופעולות יוצאות מן הכלל. היפוכם של פלאים הוא פראים. האלוף הוא גם בעל עליונות וגם בעל אפי ועובי. אלה הוא מידת האליפות. בליקה ובלבול הם עיבוי ועלייה, דילול ותילול, של דבר על דבר ודבר בדבר. יובל מביא מים ומעלה אותם. הם מופיעים, נובעים ועולים על פניו ונבלעים באפיקם. נפלה היא פעולה דומה אך מנוגדת. הנופל על הארץ בעצם בא ועולה עליה, בהיותו על פניה בסוף תהליך הנפילה. בליעה היא הפלת האוכל אל תוך הגוף, פלישת האוכל פנימה אל תוך הגוף והתעבות האוכל והתעלותו בגוף. בלייה היא נפילת הנשלה. אפלייה היא השלת שונים ולא רצויים מדבר טובה. בול עץ הוא פול עץ צכה ולא. הליבה עולה ומתעבה-מתעבה, ולפעמים דבר טוב וטעים אפוף ומעולף בליבה. הלכנה היא מעין לביבה בעלת פנים, עשויה לבנות בה. הלונה מעלה ומביא אליו את הנחוץ לו. ההלוואה מעלה את נכסי השואל ומעבה אותם, והמלווים עולים ומופיעים בחברת קרוביהם.

כל הבאים, עניינם עיבוי והתנאות של תנופה ושל יופי: אבן, בן, בן, בן, בנה, ענב, נבא, נבב, נוב, נבו, נבע, אנף-ענף, נוף, נפה, נפנף, אפן, פנה, אפונה, פנינה. היפוכו של בלע הוא פרע; היפוכו של פלא הוא פרא; היפוכה של בליקה הוא ברירה; היפוכה של לביבה הוא רביבה; היפוכה של אפלה הוא אפרה או ערלה, והיפוכו של לונה הוא רוונה. בן, משמעותו החלל, העבה והנאה, הפנוי לפני דברים העומדים זה מול זה. הן והבת עבים ונאים והם גם פונים מהוריהם

ומכונסת לגוש קשה ומוצק. היפוכה של קציצה הוא רציצה או קרירה. התנגדות והתנגשות אחת הנה. הגדת דברים היא געייה וציץ, הגשתם אל האוזן והקשתם בדעת. גדות הנהר הן קצות הנהר הגואות אגודות, גדועות ונישאות מעבריו. הן גם עומדות אחת נגד רעותה. היפוכה של גדה הוא רדה או גרה. גזע העץ גואה ומתנשא מעל פני האדמה, כמו אגוז או כמו שוק או כמו צוק. גזע העץ הוא בעיקרו גבע, גלע או גמע העץ. היפוכו של צוק הוא צור, והיפוכו של גזע הוא גרע. הקיץ וכמוהו העוקץ גואים ויוצאים מן השית. שית הוא עץ שגיא או עץ שחוח. הסגן הוא שגיא ומוצק, וכן תוקן וכן הקצין. היפוכו של יקן הוא רכן או רכן. הסיג השגיא והמוצק גואה ויוצא מנתך המתכת, השוקעת בכובד משקלה אל תחתית הפור. התג דואה וגואה על האות המקושטת בו. הגץ גואה ויוצא מן האור. הוא, בעצם, נסוג וגו מן האור. דברים מאותו הסוג הם דברים עווקים יחד. היפוכו של גץ הוא רץ או גר. ניצחון הוא חוסן, מוצקות וגם שגיבות. דאגה, שיגעון, דכדוך ודיכאון הם דעיכת הרוח ומועקת הלב השוקע במרה שחורה. דג הוא בעל חיים דק, וג הענב הוא שק הענב. זיוג הוא הדבקה ועזיקה. טיגון הוא התקנת מזון. יחסים, יחש, זכייה ושייכות הם עזיקה ואחיזה. חושן הוא מין חוץ, מכסה וגם אחוז. היפוכו של חושן הוא חוץ. ועקה-כמו גם צעקה ושאגה- היא הוצאת קול והקאתו. דהייה היא דחיית הצבע, שהייה היא השתקעות, ותהייה היא שהייה בהשתאות.

ענינים של כל השמות והפעלים הבאים, המורכבים ממושגי היסוד גע בע, הך גע, נע גע, נע הך, הוא גאות והתנאות: אגן-עגן, גנה, גנן, עגן, נגה, נגע, הנה, נהה, הן, חנה, חנית, חנן, חנה, חנה, כוץ, כנה, כנע, כנן, אנך, נכא, נכה, ענק, נאק, נקע, קנה, קנן, קנקן. אגן, על קרוביו אבן, און, אלן, אמון, אנון, הוא מעין גיא או עוקה להחזיק בה נוזלים, ודומה לו קן הצפור. קנה פירושו חנה אצלו, וחנייה היא כניעה ומנוחה. ושוב, הלשון אינה מתימרת לתאר בשרש קנה את התהליך המוכלל של העברת דבר ערך תמורת תשלום מרשותו של המוכר לרשותו של הקונה. הלשון אך מודיעה שהדבר הקנוי בכל דרך שהיא, בהתאם למוסכמות הכלכליות השכיחות, גואה ומתנאה אצל בעליו החדשים. מושג היסוד גע בשרש קנה אינו בעבור מגע היד, אלא בעבור ההגעה או ההוקעה של הקנוי, העג עקוש, עגום ומעוקל בהכנעה במצבו החדש. בדומה לכך, גם מושג ההתנאות נע בשרש קנה אינו עבור התנועה המתמשכת של מעבר הנרכש מן המוכר אל הקונה אלא עבור איגויו והתנאותו של החפץ האגנין המעוגן אצל הקונה. בכך השרש קנה קרוב לשרשים בנה-פנה, שנה, הנה-חנה-כנה, לן, מנה. ואמנם, הקנוי הוא בנוי, שנוי, חנוי, לן וגם מנוי אצל הקונה. גם הקנה גואה ומתנאה על כנו. הקנה הוא בעל גאות ואון כמו הנאה או כמו כינה או כמו כינוי או כמו יגיו או כמו פנה הגדלה בגינה. בעצם הקנה הוא מין צן, שן, סנסן, או סנה, שהגיע ושאינה עצמו ושעליו גואה וחונה השיבולת (לא השיפולת). התנית חונה על קנה החינני. החנית היא בעצם מין שנית משוננת. קינה ונאקה היא הרמת קול געייה וגם קול צנות. קנקן הוא מין אגן, אולי מעשה קנים, גינוי ככינוי הם הקניית שם. ענק פנינים הוא שלשלת נאה וגואה של חרויים הנוהים זה אחר זה, והנחים זה ליד זה שזורים על חוט. תענוג הוא הענקה של נחת.

היפוכו של קנה הוא קרה; היפוכו של חרוז הוא חבוז, חנוז, חלוז, חמוז או חנוז; היפוכו של תענוג הוא תערוג; היפוכו של ענק הוא ערק; היפוכה של קינה הוא קינה; היפוכו של פנינים הוא פרירים; היפוכו של ציפור הוא ציפוק או ציפון; היפוכו של אגן הוא ארן; היפוכה של שלשלת הוא שרשרת; היפוכו של עגום הוא ערום או עגור; היפוכו של שק הוא רק; היפוכה של זכייה הוא זרייה; היפוכו של זיוג הוא זירוג או זיוור, והיפוכו של מוזה הוא מרוזה או מורה.

זל זמ זן

שרשים אלו מופיעים גם בצורות דיל-זול-זיל-צול-שול, דום-זום-צום-שום-תום, דון-דין-זון-טין-צין-שין; גם בצורות דלל-זלל-טלל-ילל-סלל-צלל-ללל-תלל, דמם-זמם-צמם-שמם-תמם, טנן-ינן-סנן-צנן-שנן-תנן; גם בצורות שדל-שלת, יתם-סתם-שטם-שדם, סדן-שתן; גם בצורות זול-זלל-צלל-שאל, אדם-אטם-אים-אסם-אשם, אדן-און-אתן; גם בצורות עצל-עתל, עצם-עתם, עדן-עין-עשן; גם בצורות יאל-צאל-שאל, תאם, סאן; גם בצורות יעל-שעל-תעל, זעם-טעם-שעם, טען-צען-שען; גם בצורות טלא-סלא-צלא, טמא-סמא-צמא, טנא-שנא-תנא; גם בצורות דלע-ילע-סלע-צלע-תלע, דמע-טמע-שמע, צנע; וגם בצורות דלה-סלה-צלה-שלה-תלה, דמה-תמה, זנה-ינה-שנה-תנה.

היפוכו של שום הוא רום; היפוכו של יתם הוא רתם; היפוכו של שלל הוא שרר; היפוכו של סנן הוא רנן; היפוכו של עצם הוא ערם; היפוכו של שען הוא רען, והיפוכו של צלע הוא צרע.

בשיכול סדר רכיביהם השרשים האלה מקבלים את הצורות לוד-לוז-לוץ-לוש, מוץ-מוש, נוד-נוס-נוץ; גם את הצורות לצין-לתת, מדד-מסס-מצץ-משש, נדד-נסס-נצץ; גם את הצורות ממש, ננס; גם את הצורות אלץ, אמץ-אמש, אנס-אנש; גם את הצורות עלט-עלס-עלץ-עלש, עמד-עמס, ענד-ענש; גם את הצורות לאט, מאד-מאס, נאץ; גם את הצורות לעט-לעס, מעד-מעט, נעץ; גם את הצורות לטא, מצא, נשא; גם את הצורות לתע, נטע; וגם את הצורות מזה-משה, נדה-נטה-נצה-נשה.

היפוכו של מסס הוא רסס או מרר, והיפוכו של מזה הוא רזה.

בשלשלות השרשים עצם, עקם, עלם, אדם, אגם, אלם, מעניין הקשר הבסיסי בין אדם לבין אלם. קשרים בסיסיים כאלו מתבחרים גם בשלשלות השרשים גבע, גלע, גמוע; שמע, שפע, שקע; חלא, חבא, חמא, צמא.

היפוכו של מצב הצבירה גבע הוא גרע, ושל חלא הוא חרא.

הסימטרייה המרחבית של מושג היסוד על מתגלה בשרשים תלל-צלל-שלל. תלולית היא גלולית או כלולית או בלולית או מלולית קטנה של עפר או סולת תועה ועולה על פני השטח. שלולית היא תלולית שלילית תועה, עולה ונמשכת כלפי מטה כמין לוע. שלולית היא בעצם גומה עקומה בעלת מגמה שלילית שהעפר הוצא ממנה והועלה מתוכה. צלילה מטה אל תוך מעמקי הים היא בעצם תלילה של המים על גב הצולל. תלייה נראית כפעולה של הסעה כלפי מעלה, אבל ההוף התלוי מידלדל

כלפי מטה.

השרשים ילל, פלל, לעס, לעז, לצץ, הלל, קלל, עניינם העזה, הוקעה ועלעול. האוכל מתעלה ומתנשא בפיו של הלועס, הלש אותו בפיו. האוהל מתנשא על פני האדמה. דברי לצון מתעלים ומתנשאים בפיו של הלועז. המהלל מכליל עלילות שבח ותלילות, ומפיו של המתפלל מעפיל לול מפליא של דברי הודייה. המיילל שולה מפיו תלוליות של קולות יבבה. היפוכה של יבבה הוא רבבה, והיפוכו של צלל הוא צרר.

השרשים דלה-דלע-צלה-שלה-תלע-תלה הוראתם התנשאות ועלייה. דלת היא תלת תלוייה, דלי הוא כלי תלול לדלות בו מים ולשלותם, דלעת גדלה תלוייה על שיח גדלה, וצלייה כקלייה היא תלייה על האש. נזילה היא נשילה, נפילה ונחילה. טל, הוא, בעצם, זל. טלאים עוטים את הבגד בלאות. הם, בעצם, תלויים עליו. הטלה יצא ועלה זה עתה משליית אמו, אך הוא כבר מתנשא ועולה תלול על רגליו. התולע גם הוא צועה ועולה באורך גופו השלוי והמדולדל כמו צלע או כמו יצול. כמוהו הלטאה וכמוהו השועל. כמוהם גם עץ הלז העליו והאצילי, המאלץ את צמרתו להתעלס על פני הארץ. סלעים צצים, נישאים ועולים מתוך האדמה, והם גם תלויים בעצלות אצילית בצלע ההר. עלטה היא עלפה שהיא ממש אפלה. נתבונן בקרוביה של עלטה. ראשונה בהן היא שלטה, שליטת החושך על הארץ. המרת מושג היסוד על בשאר מושגי התופעה יוצרת את קרוביה הנוספים של עלטה: עבטה, עקדה, עשתה, עמתה, ענדה. המרת מושג היסוד עז, עד, עט בשאר מושגי התופעה יוצרת את: עלפה, עלקה, עלסה, אלצה, עלמה, אלנה.

סליקה היא תלילה, בלילה וכלילה של עפר לשם משעול. האצלה היא תלילה של השפעות. צאל כמו אשל, צץ כמו עץ ועולה כמו אלון. לישה היא ליבוב. ליש הוא בעל עליונות ועוז, כמו הלבאי, אלוף החיות, כשם שהלוויתן הוא אלוף חיות הים. השואל מוציא ומעלה את הרוש לו. שאלה היא שלייה של מידע ותלילות בדעת. שילוש הוא שלייה ואילוץ. אילוץ הוא אלוף, הכולל לפעמים העלבה. שוליים הם בעצם תוליים תלויים. הם גם פוליים גופלים וגם שוניים משוננים. היפוכו של שילוש הוא שירוש; היפוכו של משעול הוא מרעול; היפוכה של צמרת הוא צמדת, והיפוכם של סלעים הוא שרעים.

האדם הוא ישות עצמאית, אגומה, עלומה ועצומה בכליותיה ובעצמותיה. האדם הוא בעל דמות ותמונה. האדמה היא גוש החומר העצום והאטום התלוי על בלימה בחלל הגדול. היפוכו של אדם הוא אדר, והיפוכה של בלימה הוא ברימה או פרימה. השמים הם המעטה החיצון הנראה לנו כעוצם את הארץ. השמש היא גוש האש העצום והמצומצם התלוי בחלל העולם. היפוכה של אדמה הוא אדרה, והיפוכה של שמש הוא שמש. הדם זועם וזומם אטום כמו הגוף. הנפש המדמה רואה כמו הדעת מראות ודמויות אטומות ומותאמות משכבר הימים. דמי הימים הוא הזמן האמצעי הטמוע והאטום בין העבר לעתיד. קרוב אל דמי: טמיע. העומד עומס עצמו על מקומו במאמץ. הזומם עושה זאת בדממה, מטמין את כוונותיו במו ליבו.

הזמן הוא התאמת המקרים בהתרחשותם. דברים הקורים יחד נעקרים, נקרעים ונגררים בו בזמן. דבר בעל טעם יש בו תכונת סם סמוייה המתגלה ללשון ולחך עם הטמעתו בפה. היפוכו של סם הוא רם או סר. דבר מצוי הוא דבר בעל קיום וממשות. את המציאות ממציא האדם ומעצים אותה בדעתו. הסומא הוא עצום עין. סומאה היא מציאותו של דבר רע טמוע ואטום כמו הגוף. שמיעה היא שפיעה של קולות אל תוך אוזן והטמעתם בדעת. קרובים לשמיעה: גמיעה-דמיעה-צמיעה-שביעה-שפיעה שגיעה-שקיעה, שסיעה, צניעה. האשקה אטומה ואסומה בחשוד. היפוכה של אשמה הוא אשרה, והיפוכו של אסום הוא אסור. שם הוא תג המושם על דבר בהתאם לתכונותיו המצויות בו. האמת עומדת באומץ לעד. התמים אטום בחלקיו. תמיהה היא צמיתה של התפעלות תמיהה והמהה. היפוכה של צמיתה הוא רמיחה, צריחה או צריכה. התאמה היא שימה, עצימה והטמעה. קרובים לשרש תאם השרשים לאם, נאם. היפוכה של התאמה הוא הרעמה או התארה. בפה היא מין מבנה מעובה ועמום. היפוכה של במה הוא רמה או ברה. מילת החיבור גם משמעותה הגעה ונגיעת דבר בדבר, וכן מילת היחס כמו וכן שאלת הכמות פמה. קרובים אל פמה: גמה, שמה, למה, כפה, כבה, ככה, כסה, כשה, כלה, כנה. היפוכה של כמה הוא רמה או כרה. האגם הוא גומה עקומה ועמוקה מלאה במים. היפוכה של גומה הוא רומה או גורח. עגמת נפש היא תעוקת הנפש ועמעומה. גומא הוא יער של המון(הך-עם-הוא-הן) קני קמה ואגמון גמומים. היפוכה של קמה הוא רמה או קרה. גמיעה היא אגימה-מילוי הפה בקומץ של מים. היפוכה של גמיעה הוא גריעה, והיפוכו של קומץ הוא קורץ. תמיהה כנהימה היא נאקה עמומה. היפוכה של נהימה הוא נהירה. מהה כמו מחה(עם-הך-היא), כמו מחא, כמו מחא, כמו מחה, כמו מחה, כמו חמק וכמו קמח-הוראת כולם מעיכה. היפוכו של חמק הוא רמק, חרק או חמר. האדם חש חום כאשר הוא גומם ועומם עצמו בבגדים, אך חום הגוף הוא גם תכונה גמומה ועמומה בו. גוף קר גומע חום בכמיהה, וכך קמה ועולה מידת החום שלו. היפוכו של חום הוא חור. כמיהה וייחום הם גאות עמומה של רצון הלב וגעגועיו, וכמוהן נחמה. היפוכה של נחמה הוא נחרה. החומה היא בעלת קומה, והיא גם גוממת ועוממת את העיר כחוף את האגם. כמה מקרובותיה של חומה הן: חופה, חולה, חונה. חכמה היא כוח הדעת הגה והקם באדם. כמה מקרובותיה של חכמה הן: סכמה, חשמה, חכלה. היפוכו של פוח הוא רוח. בקמץ כמו(געי-עם-הוא-עז) סוד והוא גם קמוץ וטמוץ בקופסתו. היפוכו של קמץ הוא קרע.

נחל דן, אדון הנחלים, מוציא את מימיו הצוננים ומזין אותם בסאון ובאיתנות, וכך גם נהר הירדן, אדון היאוריים. תזונה היא תנובת השדה, הצצה ונישאת, שנה אחר שנה והיא גם הסעת האוכל וטעינתו בקיבה כדי להעניק לגוף איתנות ועידון. היפוכה של איתנות הוא עירנות. גם הוא אות או מעשה המופיע או הנעשה באופן מופלא. ניסיון הוא עשייה, ובעל ניסיון הוא פעל מעשים. אדן, שן, אוזן, נוצה, ניצן, ניצון, סנה, סנסן, נעץ, עשן, תאנה והר ציון, שהוא המצויין שבהרי ירושלים, וכמוהו הר אטנה בסיציליה-כולם נטועים ונישאים, צצים ונשענים. היפוכה של תאנה הוא רענה. ערנה היא עז, און ואיתנות, וכן אדנותם של בעלי הדין. מים צוננים הם מים צוענים ואיננים שהמעין חונן אותנו בהם. הם יוצאים ונעים ממקורם באון, ועל כן הם קרירים וטעימים לחך. מקננת היא כלי להזין ולטנן דרכו טין לתולולית משוננת. אתון היא בהמה אדונית איתנה. העשין הוא

מעין אוזן או טנא טעון, מזין חלב. טענה היא הונה ותינוי של דברים, אולי בדין. צנצנת (כלומר מין קנקנת) היא כלי צנוע אך מצוין, ואולי היא מעשה סנסנים כמו טנא. האש מוינה את העשן הצוען ממנה ומתנוסס מעליה. שנים הוא מספר השונים הקטן ביותר. נתינה היא הוצאה והונה.

היפוכו של מעין הוא מעין; היפוכו של אוזן הוא אור; היפוכו של חלב הוא חרב; היפוכו של דן הוא רן; היפוכו של נחל הוא רחל או נחר; היפוכו של מופלא הוא מופרע; היפוכו של אטום הוא אטור; היפוכו של אמוץ הוא רמוץ; היפוכה של עדנה הוא ערנה; היפוכה של אתון הוא ארון; היפוכה של מסנתת היא מרננת; היפוכם של סנסנים הוא סרסרים, והיפוכה של נתינה הוא נתירה.

לם לן

שרשים אלו מופיעים גם בצורה לון; גם בצורות אלם, אלן; גם בצורה עלם; גם בצורה לאם; גם בצורה לען. בשיכול סדר רכיביהם במושגי היסוד מקבלים השרשים האלה את הצורות מול, נול; גם את הצורה מלל; גם את הצורה אמל; גם את הצורה עמל; גם את הצורות מעל, נעל; וגם את הצורה מלא. נעל היא כיוסי עליון נאה, ומנעל הרגל אינו אלא מעיל הרגל. לינה היא לאות והתנאות בחניית לילה. דברים הנמצאים זה מול זה נמצאים זה עם זה במקום אחד וביחס עליונות הדדי. כוס מלאה, המים(היא-עם-היא-עם) מנועים מלהישפך ממנה, והם גם עולים אל שפתה. העולם הוא היקום המושלם העומם אותנו והמתעלה עלינו מעלה מלכל עבר. עמל הוא עול עומם, וכן אלקם. בערבית השרש عمل משמעותו תמיכה וכמיהה. מלל הוא מלוא הפה דברים, ומלילה היא מלוא האלומה שיבולים. היפוכה של נעל הוא נער או רעל; היפוכה של כוס הוא כור; היפוכה של צנצנת היא צרצרת; היפוכו של צונן הוא רונן; היפוכו של מופלא הוא מופרע; היפוכו של נול הוא נור; היפוכו של מול הוא מור; היפוכו של מצא הוא רצה או מרא; היפוכו של עמל הוא ערל או עמר; היפוכו של לאם הוא ראם; היפוכה של לינה הוא רינה; היפוכו של מול הוא מור; היפוכו של מנע הוא מרא; היפוכו של נעם הוא רעם; היפוכו של אמן הוא ארן; היפוכו של מאן הוא רען; היפוכה של מלילה היא מרירה; היפוכה של אלומה היא ערומה; היפוכה של לשון הוא רשון; היפוכו של סאון הוא רעון; היפוכו של בית הוא פיר, והיפוכו של פתר הוא פתרף.

מן

השרש מן, המכיל את מושג היסוד עם של העמעום ואת מושג היסוד נע של ההתנאות, יכול להופיע גם בצורות מין, אמן, מאן, מנע, מנה, נום, נעם.

הדקדוק

הניקוד

מטרת השפה היא להעביר מידע רעיוני באמצעות הפה, האוזן והעין. מטרת השפה אינה ליצור רפרודוקציה קולית, ולכן הלשון העברית, בהיותה שפה ראשונית, אינה מבוזזת את קולות הפתיחה, שאינם משתתפים ביצירת מושגי הפעל, על שימוש פונטי גרדא. קול הפתיחה א, א, א, הוא קול הוצאת אוויר הריאות והנעתו אשר הכרחי לביצוע הקטיעה היוצרת את קול העיצור במרווחים נוחים להיגוי ולהשמעה. שאר קולות הפתיחה שאנו מוסיפים כניקוד א, א, א, משמשים לכינויי גוף, וכשהם משתזרים בפעל הם מייחסים אותו גם לפועל וגם למופעל. הפועל יכול להיות אדם, באופן ישיר או באופן עקיף, או כוח מכוחות הטבע. ההבנה שהאדם יכול לגרום לפעולה או לתוצאה מסוימת עושה אותו אחראי למעשיו מבחינה משפטית. כינוי הגוף "היא" בעל הצליל הגבוה יחד לאישה ואילו כינוי הגוף "הוא" (הוא) בעל הצליל הנמוך יחד לאיש. השתדלותה הגדולה של הלשון העברית להנעים את צלילה ולהחיש את הגייתה הביא אותה לשכך את ביטויי כינויי הגוף ולעדנו, ומכאן שפע האפשרויות א, א, א, א, א.

כך נעשה הפעל העברי, העמוס בכינויי גוף, למשפט זוטא המכיל את העשייה, את העושים וגם את המקבלים אותה. חוסר ניקוד מודפס בטקסט העברי מושלם על ידי הקורא בהתאם לעניין. דבר זה הוא קל, אם העניין נמסר בתבניות פשוטות. רקונסטרוקציה של כינויי הגוף בטקסט נמלץ יותר יכולה להיות לא רק קשה יותר, אלא גם לא חד משמעית. לשם כך יש להוסיף את המכונה בפינו ניקוד או להסתמך על מסורת של קריאה מדויקת ומקובלת, כאותה מסורת המעבירה לנו את ההגייה הנכונה של השמות. שם, שאיננו מקובל אצלנו או שהוא חידוש, יש להכניסו בברית המסורת או באופן פונטי או בכתיבה מנוקדת, וכך נקרא לבעל השם כרצונו ועל פי ההגייה שבחר לשמו.

שיקועם של כינויי הגוף בקרב הפעל מעידה שהלשון העברית אינה רואה בפעל מקשה אחת, אלא אוסף מורכב, אם כי מגובש ומצומת, של מושגי יסוד.

מטרת הניקוד היא גם שליטה מדויקת בהגייה בעזרת פתיחות קצרות וארוכות והבחנות דקות של תנועות העומדות בעבור כינויי שם. למשל בני-בן-אני הנשמע ממש כמו בני. ואמנם, מבחינת המשמעות אין כל הבדל ביניהם.

כינויי גוף בשמות מפארים

כינוי הגוף "הוא" מקוצר לאות ו, מצוי בשמות תיאופוריים המכילים התיחסות לשם אל, כך למשל: בתואל-האל מביט בו; פנואל-האל פונה אליו; קמואל-האל מקים אותו; רעואל-האל רואה (רועה) אותו; שמואל-האל שומע אותו. בשמות גבריאל(גבר-היא-אל), גמליאל, דניאל, מלפי-צדק, אחינועם, אלימלך ותניבעל, כינוי הגוף היא מקוצר לביטוי י, אך ייתכן שהוא בעל תוקף פונטי גרדא.

מין שם העצם

שם מין הנקבה נבדל לעתים משם מין הזכר בתוספת כינויי הגוף היא, את, כמו: איש-אישה(איש-היא), אה-אהות(אה-הוא-את). ייתכן שחלוקה זאת(וזה) היתה בראשונה כללית ללא קשר למין הברואים ותפקידם השונה בפרייה וברייה, וזאת במטרה לשייך נכונה תארים לפועל ולפעולה. בביטוי הסמיכות "שאגת הלבאי הגדול", התואר גדול מתייחס בבירור ללבאי, שהוא הפועל כאן, ולא לשאגה, שהיא פעולתו כאן. לעומת זאת בביטוי "שאגת הלבאי הגדולה", מיוחסת הגדלות בבירור לשאגה באמצעות התאמת המין. כך גם "שאג הלבאי הגדול", שבו מיוחסת הגדלות שוב בבירור לשאג, לעומת "שאג הלבאי הגדולה", שבו מיוחסת הגדלות שוב בבירור ללבאי. בדברי שיר השירים "קול דודי הנה זה בא" השאלה איננה אם הקול בא או הדוד בא, שכן שניהם באים, אך ההמשך "מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" כבר איננו זה בא "השאלה איננה אם הקול בא או דודי הנה זה באה הוא חד משמעי, וכן קול דודתי הנה זה בא. רמו לדבר אנו מוצאים בשיר השירים א, ט "לִסְסִיתִי בְּרַכְבִּי פְּרָעָה דְּמִיתִיךָ רַעֲיָתִי". כשבתלה שיטת השייך הכללית הזאת נשארה לנו הירושה של שמות עצם דוממים של מין זכר ושמות עצם של מין נקבה בהקבלה להפרדה הדקדוקית המוחלטת שאנו מקיימים עדיין בעבור האיש ובעבור האישה באדם בפרט ובחי בכלל. ואמנם שמות עצם רבים קיימים בלשון העברית בצורה כפולה של זכר ושל נקבה, כמו:

אהב-אהבה, אור-אורה, אמת-אמתה, גבע-גבעה, גוף-גופה, דיר-דירה, זעף-זעפה, זעקה, זקן-זקנה, זלף-זליפה, חום-חומה, חמד-חמדה, חותם-חותמת, טוב-טובה, יד-ידה, יער-יערה, ים-ימה, כור-כירה, להב-להבה, לח-לחה, ליל-לילה, מסמר-מסמרה, נף-מגפה, נהר-נהרה, נקם-נקמה, סער-סערה, עול-עולה, ענב-ענבה, ענן-עננה, עסק-עסקה, עץ-עצה, עצב-עצבות, פים-פימה, צור-צורה, קער-קערה, רעם-רעמה, רגש-רגשה, שגר-שגרה, שור-שורה, שיח-שיחה, תום-תומה, תולע-תולעת.

המין, שהוא כיום חסר ערך דקדוקי, משמש לעתים להעניק לשם העצם מובן שונה במקצת בצורת הזכר שלו מאשר בצורת הנקבה שלו, כמו בצורות:

אם-אם אמה, איש-אישה, בן-בן בדיקה, בלוט-בלוטה, בוך-בצה, בטן-בטנה, גבע-גבעה, דיר-דירה, הספם-הספמה, זמר-זמרה, זרם-זרמה, חבר-חברה, חקר-חקירה, טבח-טבחה, ידע-ידיעה, יער-יערה, ירף-ירכה, יתר-יתרה, כור-כירה, לב-לבה, מורק-מורקה, מסמר-מסמרה, עור-עורה, נהם-נהמה, נתל-נתלה, סיר-סירה, פרוץ-פרצה, פתח-פתחה, צדק-צדקה, צוק-צוקה, ציץ-ציצה-ציצית, קור-קורה, שיח-שיחה, שור-שורה, ראשון-ראשונה, תקע-תקיעה.

ייתכן שבראשונה צורת הזכר הושגה בתוספת כינוי הגוף הוא, למשל מלכו(מלך-הוא), וצורת הנקבה בתוספת כינויי הגוף היא, את, למשל מלכה(מלך-היא), מלכת(מלכה-את).

צורות ריבוי השם וצורות הסמיכות

תוספת מושג היסוד עם לשם מורה על היות העצמים קרויים זה עם זה, למשל: הם(היא-עם), אבנים(אבן-עם). צורת הריבוי לשם העצם במין נקבה מושג בדרך כלל בתוספת כינויי הגוף הוא-את, למשל בנות(בן-הוא-את). לתוספת זו אנחנו מעדיפים לתת את הקרי של עוד; כך: בנות(בן-עוד). צורת הריבוי הזוגי מושגת באמצעות התוספת של היא-עם לשם, למשל ידים(יד-היא-עם). בשם, המוטה באמצעות תוספת כינויי הגוף של השייך והקניין, מתקצרת צורת הריבוי בהשמטת הסיומת עם. למשל, ארגונו(ארגו-אנו) בעבור הארגו היחיד שלנו, לעומת ארגונו(ארגו-היא-אנו) בעבור הארגוים שלנו. רמז לצורת רבים קדומה בתוספת כינוי הגוף "היא" בלבד נמצא בתבנית תלונ(חלון-היא). כך לפעמים בגרמנית: Topf סיר, Töpfe סירים, או באנגלית goose אוו, geese אווים. יחס הסמיכות נוצר באמצעות צורות מין וצורות ריבוי קדומות כאלו, למשל בני(בן-היא-היא) ישראל, שנראה כאילו הוא קיצור של בני-היא-ישראל, או אשת(איש-היא-את) חיל, או בית(בא-היא-היא-עו) ספר. השם בן נסמך כפן בכידול פונטי דק ביותר, אבל בתבנית הברורה של הקרבה בן-בית. הצירוף של בן-בית הוא צירוף מוסכם של סמיכות, משום שאי אפשר לומר הבן הבית. עמידת הנספח הסופי של כינוי הגוף היא בעבור כינוי הגוף אני יוצרת את אבי(אב-היא), שהוא בעצם אב-אני, ולעומתו אבי(אב-היא), שבו כינוי הגוף היא מורה על הגורם שלו האבהות. אבי-אבות הוא, אם כן, אב-היא-אבות, שהוא אב-האבות(היא-אב-עוד). בנטייה אבינו(אב-היא-אנו) (ולא הביטוי המטושטש אבאנו), כינוי הגוף היא משתמע כמורה על האב עצמו. בחפשה לעצמה צחות לשון, ויתרה העברית על הפורמליות של אבאני לטובת הנעמימות של אבי ועל הפורמליות של אביהו לטובת הנעמימות של אביו.

סמיכות שם הפעולה שמיירת שבת נשמעת כחיטוף קריאה של שמירה-את-שבת, בתוספת כינוי הגוף את או מילת היחס את במקום מילת היחס של. יחס הסמיכות מלכת שבא גם הוא נשמע כחיטוף קריאה של מלכה-את-שבא, אבל ייתכן שהשם מלכת(מלכה-את) הוא צורת נקבה קדומה.

נגדה(נגד-היא), שבהם הסיומת ה' טומנת בחובה את שני כינויי הגוף היא-היא, אחד בעבור המין והאחר בעבור השייכות. בפעולה תמה, המפיק והפתיחה מונעים את הקריאה תמה(טמא?) וגם מקרבים את תמה אל תמה.

טעם מבחין

באמצעות ההטעמה זו אנו מבחינים בין פעלים הדומים בצורתם, אך השונים במשמעותם. כמה דוגמאות לכך: האיש רצה(ער-עז-היא) לבוא, האשה רצה(ער-עז-היא) במשמעות למהר ולבוא. האשה שבה ובאה, האיש שבה שבי.

היא הידיעה מובלעת

בְּבִית(בא-בית) – בבית כל שהוא, בְּבִית(בא-היא-בית) – בבית שהוא המסויים; בְּאֶרֶץ – בארצנו; לְעַם(על-היא-עם); פְּיוֹם(גע-היא-יום).

בנייני הפעל

הקריאה א' (אי) עומדת בבניין הפעל עבור כינוי הגוף היא, הקריאה א' (או) עומדת בבניין הפעל עבור כינוי הגוף הוא, ואין הבדל כאן בין זכר לנקבה. הקריאה א' עומדת לעתים עבור כינוי הגוף הכפול היא-היא, אך לפעמים יבוא א' עבור היא בודד. בזה עשתה העברית ויתור פונטי על הקשיות הדוגמתית, בהפכה את קריאת א' לקריאת א', הנשמעת לנו רכה יותר, להגברת נעימות הביטוי והשמיעה.

לבניין פֻּעַל בצורתו הקלה ס-ס-ם אין כינויי גוף, והפתיחות א', א' שבו הן פתיחות של נשיפה בלבד. מן האופן שבו הפעל מבוטא, אנו למדים שהקמץ, על רגלו האנכית, מורה, לפחות כאן, על קיצור הפתיחה. ואמנם, אנו מבטאים בבניין פֻּעַל שְׂבָאָאָר וְלֹא שְׂבָאָאָבֵר באמרונו שְׂבֵר. אין לדבר כל משמעות דקדוקית, אך כך אנו הוגים, כי כך אנו אוהבים לשמוע. כינויי גוף נוספים לפעל בתבנית הזמנים של פעולה גמורה או של פעולה עתידית. בצורה זו הפעל (הוא) שָׁמַר (לא הוא) שָׁמְרוּ המתנגש עם שָׁמְרוּ, בהוראתו את הפעולה העשויה, טופח לצורה שְׁמַרְתִּי(שמר-אתי), שבו כינוי הגוף אֲנִי אין לו יותר קיום עצמאי, אך הוא מועדף כספיה על פני אֲנִי בצורה הדחוייה שְׁמַרְנִי(שמר-אני). וכן לשאר הצורות: שְׁמַרְתָּ(שמר-אתה), שְׁמַרְתְּ(שמר-את), שְׁמַרְהוּ(שמר-היא) (לא שְׁמַרְהוּ וגם לא היא שְׁמַרְי או היא שְׁמַרְי המתנגש עם השְׁמַרְי), שְׁמַרְנוּ(שמר-אנו), שְׁמַרְתֶּם(שמר-אתם) (לא שְׁמַרְתֶּם), שְׁמַרְתֶּן(שמר-אתן), וְשָׁמְרוּ(שמר-הוא), שבו כינוי הגוף הוא מורה על הרבים, והוא מועדף על פני כינוי הגוף הֵם בצורה הלא מקובלת שְׁמַרְהֶם. בצורה שְׁמַרְוּ(שמר-הוא-הם), כינוי הגוף הוא עומד בעבור השומרים, וכינוי הגוף הֵם בעבור הנשמרים, והכול הוא קיצור של: הם שָׁמְרוּ אוֹתָם(הוא-את-הם). השָׁמַר א' יכול להיות בעל משמעות קולית בלבד, לכן מהבחינה הדקדוקית אין בין שְׁמַרְתֶּם ובין שְׁמַרְתֶּם ולא כלום. התבנית שְׁמַרְ(עז-הוא-עם-היא-ער), המכילה את הפועל הסתמי הוא ומקבל הפעולה הסתמי היא, נתקבלה בעברית לשמש את הוראת הפעולה הבינונית העכשווית. הביטוי הָרַךְ א' מועדף כאן על פני הביטוי הקשה א', אך מבחינה ערכית אין בין שְׁמַרְ ובין שְׁמַרְ, וכן בין שְׁמַרְ ובין שְׁמַרְ ולא כלום. ההבדל בין שְׁמַרְ(עז-הוא-ער) ובין שְׁמַרְ(עז-הוא-ער) הוא אינטואיטיבי, אך ההבדלים בין שְׁבֹרְ(עז-הוא-ער), שְׁבֹרְ(עז-הוא-ער) ובין שְׁבִירְ(עז-הוא-ער) הם אינטנסיביים. התבנית אֲשַׁמְרֶנּוּ(אני-עז-הוא-ער), המכילה את הרמז לפועל אני ולמקבל הפעולה הסתמי היא, נתקבלה בעברית לשמש את הוראת הפעולה העתידה.

לזמן אין קיום ללא תופעות ופעולות, ועל כן הפעולה עצמה מעידה על זמנה ביחס לפעולה קודמת או ביחס לפעולה עתידית. הוראת המיקום של הפעולה בהשתלשלות הדברים יכולה להיעשות באמצעות פעלי עזר. כך, פְּכַרְ שְׁמַרְתִּי, זֶה עָתָה שְׁמַרְתִּי, סִימְתִי לְשֹׁמֵר, אני ממשיך לְשֹׁמֵר ואני עומד לְשֹׁמֵר ממוקמים כולם בסדר זמנים ברור, כפי שהוא סגור וסגור בויכרון. אבל השימוש בכינויי הגוף היא-הוא להוראת זמן הפעולה בנוסף להופעתם בשרש דורשת לעתים הבדלי הגייה להפרדת משמעויות, למשל קָנָה, יָקַנּוּ, יָקַנּוּ, לעומת יָקַנּוּ.

באנגלית הטכניקה דומה: I have eaten משמעותו כבר אכלתי, כפי שמעיד פעל העזר have שמשמעותו להחזיק – באנגלית, to heave, to heap. כלומר באנגלית על "אכלתי" יאמר "אני מחזיק את האוכל במעי". בדרך זו I will eat משמע כִּי־אני מתאוה או מצפה לאכול, "כתוצאה מנוכחותו של פעל העזר will המורה על שאיפה. בכל מקרה העבר הוא מוחלט, אך העתיד הוא רק מובטח או מצופה. I should eat משמע כִּי־אני צריך לאכול", בגלל מציאותו של העזר should, שמשמעותו המקורית היא חיוב, והוא Schuld הגרמני שפירושו אשמה או חובה. I could eat משמע כִּי־יכולתי לאכול" בגלל נוכחותו של העזר could שהוא can, יכול, בצורת העבר שלו כמו שיאמר הגרמני ich konnte. קל לנו לתאר איש צייד באנגליה מצביע על נבלה ומכריז בהחלטיות I kill it, צורה שקוצרה ברבות הימים ל I killit, ושבוטפו של דבר קיבלה את הצורה הפורמלית של העבר I killed.

בניין פֻּעַל בעל התבנית ס-היא-ס-היא-ם מכיל את כינוי הגוף היא פעמיים, פעם בעבור העושה ופעם בעבור מקבל העשייה, אך נספחים סופיים של כינויי הגוף משנים את התבנית ומשאירים בה רק שני כינויים. הצורה המגובבת אך הפורמלית דְּבַרְתִּי(עד-היא-עף-היא-ער-אתי) פינתה את מקומה לטובת הצורה המקוצרת דְּבַרְתִּי(עד-היא-בא-ער-אתי). סיפוח מושגי היסוד בא, גע, על, עם לראשית הפעל מוסיפה לו הרחבות של מקום וזמן, כמו דְּבַרְ(בא-דבר), דְּבַרְ(גע-דבר), דְּבַרְ(על-דבר), דְּבַרְ(עם-דבר). לעתים השימוש בבניין פֻּעַל הוא לתפארת הביטוי בלבד, כי בעצם אין בין שְׂבֵר ובין שְׂבֵר ולא כלום, וההבדל

בין שְׁמֵר (באנגלית guarded) לבין שְׁמֵר (באנגלית preserved) אף הוא אך מדומה. אבל בעוד גְּדֵל הוא סביל, גְּדֵל הוא פעיל ומתאר גרימת פעולה.

שינוי בניין השרש משמש לעתים לשם שינוי והרחבת משמעותו של אותו השרש. כך, הפעל לכד(על-הך-עד) נפרד בעברית לשני ראשים: האחד, לְכַד, בבניין פעל נתייחד לתיאור ציד חיות ולכידתן והאחר, לְכַד, בבניין פעל לתיאור קיבוץ וגִיבוש. קרבתם העניינית של שימושים אלו של לכד מובנת היטב מקרבת הפעל אל רָעִיו: להט-לחץ-לחש-לקט, קלט-קלש. הבחנה מלאכותית זו היתה נמנעת בכתיב שוֹנָה ובחלוקתו הטיפוגרפית של השרש לשניים. האות כ בפעל לכד עומדת עבור מושג היסוד גע, והיא יכולה להיות מוחלפת באחת מהאותיות ג ה ח ק להביא לכתיב לחד, לקד, למשל. האות ד בפעל זה עומדת בעבור מושג היסוד זע ויכולה להיות מוחלפת באחת מהאותיות ז ט י ס צ ש ת להביא לכתיב לכס, לחט, למשל. יתרה מזאת, מושגי היסוד עז, גע הם בני חילוף. בחילוף כזה היה נברא הפעל החדש לכף, שהוא בעל המשמעות העצמית הברורה של עלייה וכפייה. הכללתו של הפעל לכף בעברית היא אך שאלה של נוחות הביטוי. קרובים יש לפעל לְכַף מעט-לְהַב בלבד. מטעמי נוחות ההגייה אנו משתמשים בתבנית צוּה(עז-היא-עב-היא) במקום צוּה. מתוך משמעות הכתוב אנו גם מבדילים בין שם העצם פְּנֵה(עף-היא-נע-היא), שבו כינוי הגוף היא עומד עבור הוויית או התפנית עצמה, ובין הפעל פְּנֵה(עף-היא-נע-היא), שבו כינוי הגוף היא עומד עבור המפנה.

בניין הפְּעִיל בעל התבנית היא-ם-היא-ם משמש בעבור בניין פְּעַל בשרשים דו-מושגיים, שבהם התבנית ם-היא-ם-היא-ם אינה נוחה כמו בשרשים בעלי התבנית ם-הוא-ם. כך, השרש קוּם(גע-הוא-עם) בבניין הפעיל הוא הקִים(היא-גע-הוא-הם), אבל בבניין פְּעַל קִים(גע-הוא-היא-עם), במשמעות שוֹנָה, אך לא באופן ניכר.

בעבור נצימות הביטוי אנו משתמשים בצורה הִקְתְּבוּ(היא-כתב-אנו) במקום הִקְתְּבוּ(היא-הך-עז-היא-עב-הוא) שבה כינוי הגוף הוא מורה על הרבים. כך גם בתבנית הציווי שְׁמְרוּ(עז-היא-עם-ער-הוא) שבה כינוי הגוף הוא מורה על הרבים, לעומת שְׁמְרוּ(שְׁמְרוּ-הם) שבו כינוי הגוף הם מתייחס לנשמר, כמו בתבנית יִשְׁמְרוּ(היא-שמר-הם). בניין פְּעַל הוא בעל התבנית ם-הוא-ם, וכינוי הגוף "הוא" שבו יכול להורות על גורם הפעולה או על מקבל הפעולה. ייתכן שצורתו הנוכחית של בניו פְּעַל היא צורה ממוזגת של ם-הוא-הוא-ם עם הוא אחד עבור הפועל והוא אחר עבור הנפעל. כְּבֹד מורה כי לדבר מסויים הִקְנָה, על ידי המוסמכים להקנות, כְּבֹד, ועל כן הוא כְּבֹד. המְכַבֵּד(היא-עם-הך-הוא-עף-עד) הוא ממש עם-כְּבֹד.

סיפוחו התחילי של מושג היסוד עם לשרש מוטה מקנה לשרש את האופי של תואר. למשל, הִשְׁלִים(היא-עז-על-היא-עם), הִשְׁלֵם(הוא-שלם), ולעומתם מְשַׁלֵּם(עם-הוא-שלם).

את בניין נְפַעַל אנו רואים כבעל התבנית אָני-ם-ם-אז נע-היא-ם-ם עם כינוי גוף המורה על פעולה עצמאית. ייתכן שהתוספת נע-היא בבניין נפעל טומנת בחובה שני כינויי גוף; האחד עבור הפועל והשני בעבור הנפעל, שבמקרה זה של פעולה סבילה הם זהים. ואמנם תבנית העתיד היא יִקְתְּבוּ(היא-גע-עז-היא-עב) ולא יִקְתְּבוּ, תִּקְתְּבוּ(את-היא-גע-עז-היא-עב) ולא תִּקְתְּבוּ. הנפעל יכול להשתמע כפעולה שחלפה, כמו בתבנית נִשְׁמַר, או כפעולה חולפת, כמו בתבנית נִשְׁמַר, שאין ביניהן אלא מראית עין של פתח וקמץ. בתבנית העתיד כינוי הגוף נ משתנה ל-י ול-ת: הוא יִשְׁמַר(היא-עז-עם-היא-ער); היא תִּשְׁמַר(את-היא-עז-עם-היא-ער); אתה תִּשְׁמַר(את-היא-עז-עם-היא-ער); את תִּשְׁמַר(את-היא-שמר-היא), לעומת את תִּשְׁמַרִי שהיא התבנית של בנין קל בפעולה עתידית; אתם תִּשְׁמְרוּ(את-היא-שמר-הוא); הן תִּשְׁמְרְנָה(את-היא-שמר-נע-היא).

בניין הַפְּעַל בעל התבנית היא-את-ם-היא-ם מכיל בתוכו את השלשלת היא-את-היא בעבור פעולה חוזרת מן הפועל אל עצמו או בעבור פעולה הדדית. בשרש חזק מורה הנטייה הִתְחַקְּוּ(היא-את-הך-עז-היא-גע) על חיווק עצמי, ועל כן הצמד היא-היא בצורה הזו כולו בעבור העושה. בשרש חתן מורה הנטייה הִתְחַתְּן על פעולה הדדית, ועל כן היא אחד בהתחלתן עומד בעבור החתן, והיא אחר בעבור הכלה.

בניין הַפְּעַל הוא בעל התבנית הוא-ם-ם-ם, ובו כינוי הגוף הוא יכול להצביע על הפועל או על הנפעל. אפשר שצורתו הנוכחית של בניין הַפְּעַל היא קיצור של הוא-הוא-ם-ם עם זוג כינויי הגוף הוא-הוא בעבור הפועל ובעבור הנפעל כאחד. הבניין שְׁפַעַל, שיש לנו רמזים על קיומו בלשון העברית, הוא בעצם בנין תְּפַעַל או תְּפַעַל בעל הצורה את-ם-היא-ם ושבו כינוי הגוף את עומד בעבור כינוי הגוף היא בבניין הַפְּעַל. אלה הם שבעת הבניינים העיקריים של הפעל העברי. ליותר מזה, למשל לבניין הַנְּפַעַל או לבניין פְּנַעַל אין ללשון צורך.

כינוי הפועל

בתבנית זו כינויי הגוף של מקבל הפעולה נספחים אל הפעל העמוס כבר בכינויי השם של הבניין.

בבניין פְּעַל:

עֲנִיבִי(ענה-אני), (הוא) ענה לי; קִנְיִי(קנה-אני), (הוא) קנה אותי; שְׁמְרִי(שמר-אני), (הוא) שמר אותי; שְׁמְרִי(שמר אתה-אני), שְׁמַרְתָּ אותי; שְׁמְרִי(שמר-הוא-אני), הם (הוא) שמרו אותי; שְׁמַרְתָּ(שמר-אתי-כה), אָנִי (אתי) שמרתי אותך(הוא-את-כה); שְׁמַרְתִּי(שמר-אתי-היא), אָנִי (אתי) שמרתי אותה (היא); שְׁמַרְתְּכֶם(שמר-אתי-אכם), אֲנִי (אתי) שמרתי אתכם(את-אך-הם); שְׁמַרְנוּ(שמר-אנו-הם), אֲנִי שִׁמְרָנוּ אותם (הם); שְׁמַרְנוּכֶם(שמר-אנו-אכם), אֲנִי שִׁמְרָנוּ אתכם(את-אכם).

בבניין פְּעַל:

בְּקִשְׁנִי(עב-היא-גע-עז-אני), הוא (היא) בְּקַשׁ אותי או ממני (אני).

בבניין הַפְּעַל:

קרבה ראשונית אל לשון אבותינו, שמוצאם לא הרחק משם, באור כשדים, קרבה שבה לפחות מושגי היסוד של העברית הם גם יסוד לשונות המערב. אם הדבר מקרי וחסר תלות בקרבת המגורים והוא תוצאה מטבע הביטוי של המושגים הללו, כך שמושג היסוד עם מתאים מטבעו לתאור הפנמה, ומושג היסוד ער מתאים מטבעו לתאור ערעור, או שהדבר מעיד על קרבה משפחתית עתיקה יומין? זאת לא נדע.

כלומר, אפשר שאופן ביטוי מושג היסוד מכיל בתוכו רמז אוניברסלי למשמעותו. ייתכן שמושג היסוד ער מכיל בדרך היגיו המגרגר רררר את הרמז הטבעי לערעור, ומושג היסוד עם הנהגה מממממ בשפתיים קפוצות מכיל בדרך הגייה זאת את הרמז לעמעום ולהפנמה, והקולות המותזים וזוו, צצצצ, והקולות המוקעים פע, גע, קע מכילים בטבעם את הרמז להסטה ולהוקעה. וכשקולות אלו מצאו את דרכם אל תוך השפה המוכללת, הם יצרו אוצר של מילים שוות צליל ובעלות משמעות אוניברסלית. ייתכן שעקב זאת מוצאים תמיד מחברי רשומות מילים בשפות שונות הקבלות רבות בין שפות של עמים נפרדים ונידחים, כמו למשל ההונגרים והמלאיים.

רמז למציאותם של מושגי היסוד עב, גע, עז, על, עם, נע בלשונות המערב מצוי לדוגמה בקבוצת המילים באנגלית: ball, call, dull, hall, gall, mall, pall, sill, tall, null, הלהקע(על), גל(גע-על), מל(עם-על), פל(עף-על), סל(עז-על), תל(עז-על), גל(נע-על).

מושגי היסוד של הלשון העברית בלשונות ההודו-אירופיות

חיפוש ההקבלות בין לשונות המזרח והמערב חשוב שיתחיל ברבדים הראשונים של השפה ובשרשים בעלי משמעות מוחשית. הנה כמה דוגמאות.

מושג היסוד עב-עף

יוונית: ἀφαρ הופעה פתאומית, ἀφῆν יפעה, ἀφῆσ(αφ-ט-σ) לשאוב, להביא ולהוציא מים, βία, און, βίος תופעת החיים, βόαω לפעות, βω לעבות, βουνοβ גבעה, תל, φω להופיע, φη צמחייה, ηβη אביב הנעורים, βία גבורה, φοβη תלתל, φαος הופעת האור, ποίεω לעשות, להביא לעולם, ποα עשב, אביב. לטינית: fui להופיע, apex שיא, epos יצירה, פעייה, גם poema, גם opus, fabula מעשייה, faba אפונה, opto להביע משאלה, bibo לשתות, beo להביע ברכה, bonus עשוי היטב, avis עוף, abeo לעוף, avus שב, aveo להיות טוב, avena אפי השדה, vivus חיים, via נתיב, ovis עזים, pinna נוצה, pus נביעה, זיבה, כמו זו של הנהר פו. אנגלית: be להיות, להופיע, we אנו, bee צרעה, up מעלה, over מעל, upon(up-on) על, of של, off רחוק, open פתוח, ebb למוג, לעוף, if אולי, אם, few בודדים, foe אויב, obey להקשיב לציית, ewe כבשה, pap פטמה, אבעוביה, pave לכבוש, bubble לבעבע, pout לנשוף, לנפח את הלחיים, גם puff, vow להביע, boast לומר דברי רהב, ban להכריז על איסור, fine יפה, wife אישה, wave לנפנף, weave לארוג, web אריג, weep לבכות, wipe לקנח, fume עשן. קיים גם רכוש של u l v ב l u. גרמנית: aber אבל, bauen לבנות, להקים בית, bei ליד, Baum עץ.

מושג היסוד גע-ענ

יוונית: αγω להנהיג, ακω להגיע, χω להקיא, לכסות בעפר, σω להרות, ακαω לקעקע, לבלול, οίγω להוקיע, κναω, ללוש, και גם, αγωן קנסי, αγωץ סופה, ηγωץ נגה, αχωץ מועקה, ημκη קומה, ηγωץ בריא, בעל כה, αχωץ אשמה, οκω התמהמהות, ακω כאן, εχωץ להחזיק, οικω לגור, κωα לחוש, εχωץ עכס, γοαω לגעות, εγωץ להגיש, ηγωץ פקדון. לטינית: quo כפי, hic זה, ago להוקיע, ego אנכי, acus נציץ, תקע, aqua מקווה מים, cano לשיר, לקונן, cunae כוננית, quies מנוחה, שקט, quis מה, augeo לגאות, egeo יגיעה, acus חוד, ago להגיע, להניע, ex להקיא, agger לגבב, לאגור, equa סוסה, נקבת הסוס. אנגלית: go ללכת, להגיע, ache כאב, מועקה, hue גוון, oak אלון, cake עוגה, cook לבשל, kick לבעוט, chew ללעוס, לגעות, להוקיע המזון, hook חכה, co- יחד, ax גרון, ox שור, egg ביצה, cute חריף, apex(ap-ex) פסגה, exit(ex-it) יציאה, גיחה, oak אלון, augment(aug-ment) להאריך, להוקיע. גרמנית: auch גם, noch יותר, nach אחרי, nichts כלום, Ecker אלה, Ecke חוד, פינה, hoch גבוה, ochse שור, ich אני, eigen שייך, genug מספיק, Vergnügen(Ver-gnüg-en) תענוג, kauen ללעוס, Kuh פרה, בהמה, Kot קיא, jagen לצוד, ללכוד, hauen לקטוע, gucken להשגיח, Hügel גבעה.

מושג היסוד עז-עז

יוונית: οδαω להוציא למכירה, οδε, זה, ετι עוד, αθω לבעור, ηδω עדות, δαω, להצית אש, οδοω משעול,

οδους οδους, שן, οζος ציין, οζο להדיף ריח, ιζω לעשות, δη עץ, δευω לטפטף (באנגלית dew טל), δία דרך, αζα יובש, ציה, ασις טיט, ηω יציאת האור, ζω להיות, ζω לרתוח, εως עד, τις זה, ετι עוד, עדיין, ος קץ, ευε נועז, ος און, οιδος נפחות, εδω לאכול (באנגלית eat), ηδω מתוק, ηδω עכשיו, העת הזו, ηθεω לסנן, ωζω להושיע, εω עיוז, εω לזוע, ωθεω להסיט, ωθεω להמית, θεω לתעות, εω חויר (סוסים), οισα מין עץ.

לטינית: ad ליד, os עצם, tueo להביט, להציץ, totus כללי, odor בְּאֶשֶׁה, odium שנאה. אנגלית: at אצל, out החוצה, til עד, is או, יש, yes נכון, -est(is-it) צועה ברוב כוחו, do לעשות, להוציא לאור, ooze להזיע, to אל, east מזרח, קדמת יבשת אסיה, so כך זה, toss להתזיז, tow למשוך, לטוות, sit להשתית, eat לזון, dew טל, end סוף, and גם, son בן, צאצא, sow לזרוע, tone גל, טוען, tension מתח, thin דק, משוך, us אנתנו, die למות.

גרמנית: zu אל, Ziel יעד, zünden להצית, aus חוץ, מוצא, zittern לרעוד, להודעו, Zotte ציצת שער, Euter עטין, Ast ענף, Tod מות, was מה, satt שבע, sein להיות, süß מתוק, ציפי, Stoß הטחה, siedן לרתוח, sie היא, dann אז, du אתה, ziehen למשוך, Sau חויר, tauen להפשיר. רוסיית: da זה הוא זה.

מושג היסוד על

יוונית: αλη טלטול, αλλα אבל, αλεω ללוש, αλια אֶסְפֶּה, αλεωו ההעלות, αλλω להטיל, ελλος צבי, איל, עול ימים, αλος נעלה, λυ לכולך, חלאה, λω להסיר, להתיר, λαω להביט, ελλα עלעול, ειλω לכסות, αλοη לענה.

לטינית: illo אֶל, illim מעל, alius אחר, alo לגדל, alnus אלון, olea עץ הוית, olor ברבור, lana צמר, lino למרוח, ulna זרוע, אמה. אנגלית: all הכל, elm אלון, elk מין אייל, eel צלופח, awl דָּקָר, lean להשען. גרמנית: Linde אלון.

מושג היסוד עם

יוונית: αμα באותו הזמן, αμαω לכנס, αμη את הפירה, μμη אמנם, μεμονα כמיהה, μονη מניעה, שהות, αμνω למנוע, μονος נן בודד, μμ האדם עצמו, μετω למעט, μט לעצום, μμα רתמה, μια אחד, αμω שלבו. לטינית: immo אכן, emo לרכוש, להפנים, mos רצון, moenia חומה, munus מינוי, manus יד, אמה, meo להעלם, minuo למעט.

באנגלית: am קיים, me אני-אותי, mine שלי, name שם, mean לדמות, man אדם, meet לפגוש, aim לשאוף, להתכוון. בגרמנית: nehmen לקחת, לשים, mit עם, mehr עוד, meinen לדמות, mine שלי, Mühe עמל, müde עייף.

מושג היסוד נע

יוונית: ανα על, ινα כאן, ανια עול, עוני, עינוי, εως נין, נאה, νωος כלה, νεοס חדש, νεω להניד ראש, ανωו להשלים, ναυס אנייה, ιανω להמיס.

לטינית: in אל, לא, inibi ליד, neo לטות. אנגלית: no מניעה, in בפנים, now עכשיו, new חדש, on על, one אחד, אני, onus ענות. גרמנית nun כעת, ohne אין, מבלי.

מושג היסוד ער רע

יוונית: αηη אוויר, ηεριος אור הבוקר, οραω לראות, οαρ רעייה, αρωו להערוח מים, ραιωו להתזיז, ραιω לערער, ουρον שתן, ορος ארס, מיץ החלב, ορωו זנב, ορνις ציפור, αρα אירע, ορω לעור, ρεω לשטוף. לטינית: orior להתעורר, ruo לעור, uro לבעור, ara מזבת, מקום האור, אריאל, aurora אור השחר, ora תואר, aries איל, ארי, roro להזיל ריר, ruo לגור בשדה, aro לחרוש, area מרעה, aera תקופה, reor להרהר, oro לאמור, urina שתן, reus רָע.

אנגלית: are קיים, ere לפני, roar להריע, area אוור, rare נדיר, err לטעות, run לרוץ. קיים באנגלית תהליך ריכוך של r לפתיחה הסתמית a דוגמת ריכוך g ל-y. גרמנית: Ehre יְרָאָה, eher לפני, rinnen לנוזל, rohr צינור, ur- בראשית.